

รายงานฉบับสมบูรณ์
(Final Report)

คุณค่าเปลี่ยน คนแปร : คุณค่าท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย
Shifting Values, Changing Selves: Values amidst Changes in Thai Society

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรเดช โชติอุดมพันธ์ และคณะ

ภายใต้แผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมาย (Spearhead) ด้านสังคม แผนงานคนไทย 4.0

สนับสนุนโดย
สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

กันยายน 2566

รายงานฉบับสมบูรณ์
(Final Report)

คุณค่าเปลี่ยน คนแปร : คุณค่าท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย

โดย

คณะนักวิจัย

สังกัด

1. รองศาสตราจารย์ ดร.สุรเดช โชติอุดมพันธ์	คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ภักดีผาสุก	คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพร พานโพธิ์ทอง	คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภินัฐ จิตวิริยนนท์	คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวดี สายสุวรรณ	คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
6. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภรณ์ สิงห์เปลี่ยม	คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
7. อาจารย์ ดร.ชื่นสุมน ธรรมนิตยกุล	คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภายใต้แผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมาย (Spearhead) ด้านสังคม แผนงานคนไทย 4.0

สนับสนุนโดย

สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

กิตติกรรมประกาศ

โครงการ “คุณค่าเปลี่ยน คนแปร” ถือเป็นโครงการที่ใช้เวลาดำเนินการยาวนานและมีความท้าทายมาก เนื่องจากมีนักวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ร่วมโครงการจากสาขาวิชาที่แตกต่างกัน หลากหลาย มีการใช้วิธีวิทยาในการดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่แตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ หัวหน้าโครงการจึงขอขอบพระคุณศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.มิ่งสรรพ ขาวสอาด ประธานแผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมายด้านสังคม คนไทย 4.0 ที่ไว้วางใจให้หัวหน้าโครงการวิจัยนี้ได้ทดลองตั้งร่วมวิจัยนี้ขึ้น นอกจากนั้น ขอขอบคุณทีมงาน คนไทย 4.0 ทุกท่าน โดยเฉพาะคุณจักรี เตจ๊ะวารี และคุณปิณฑิรา วลีธนาพันธ์ ที่ได้ช่วยประสานงานและแก้ไขปัญหาให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยดี

ในการที่โครงการวิจัยหนึ่งจะดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น ความร่วมแรงร่วมใจกันถือเป็นเรื่องสำคัญ ผมจึงขอขอบคุณผู้ร่วมวิจัยทุกท่านในโครงการที่ร่วมรับฟัง แก้ไข ปรับปรุงโครงร่างวิจัยของตนเอง เพื่อให้สอดคล้องกับภาพรวมของโครงการวิจัย ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ได้แก่ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุวรรณ สภาอานันท์ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ตรีศิลป์ บุญขจร รองศาสตราจารย์ ดร.อวยพร เรืองตระกูล และรองศาสตราจารย์ ดร.นพพล วิทย์วรพงศ์ ที่ปรึกษาโครงการของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระ ตั้งธรรมรักษ์ ที่เสียสละเวลาอ่านรายงานความก้าวหน้าและร่างรายงานฉบับสมบูรณ์ และให้ความเห็นที่เป็นประโยชน์ยิ่งต่อการวิจัย

สุรเดช โชติอุดมพันธ์

กันยายน 2566

บทสรุปผู้บริหาร

ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา สังคมไทยมีความเปลี่ยนแปลงอย่างมากในภาพกว้าง เกิดการเรียกร้องทางการเมือง อันทำให้เห็นถึงความแตกต่างทางทัศนคติทางการเมืองระหว่างกลุ่มอนุรักษ์นิยมและกลุ่มเสรีนิยม นอกจากนี้ พัฒนาการทางเทคโนโลยีสื่อสังคมทำให้เกิดการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ในวงกว้างและมีการรับรู้ แลกเปลี่ยน และส่งต่อกันในระดับที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ลักษณะดังกล่าวทำให้สังคมไทยมีความอ่อนไหวและมีความผันผวน และทำให้เห็นถึงทัศนคติและแนวคิดของคนต่างรุ่นที่อาจพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน เนื่องจากค่านิยมหรือคุณค่าที่ยึดถือนั้นเปลี่ยนแปลงไป

โครงการ “คุณค่าเปลี่ยน คนแปร” เป็นโครงการที่มุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงของคนไทยในสังคมปัจจุบัน ผ่านการศึกษาในประเด็นเรื่องคุณค่า ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาจากปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมการแสดงออกของคนในสังคม ในแง่นี้ โครงการ “คุณค่าเปลี่ยน คนแปร” เป็นโครงการที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมของคนในสังคมในแง่ต่าง ๆ ผ่านวิธีวิทยาที่แตกต่างกัน อาทิ เศรษฐศาสตร์ กลศาสตร์ วัฒนธรรมศึกษา เพื่อแสดงให้เห็นว่าการยึดโยงคุณค่าของคนไทยในปัจจุบันมีความแตกต่างและแปรไปตามช่วงวัยหรือเพศสถานะ ทำให้ “คนไทย” ที่เราคิดกันจะต้องคิดหรือมองทุกสิ่งเหมือนกันอาจไม่ได้เป็นเช่นนั้น

โครงการวิจัยเน้นการศึกษาพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนไทยผ่านมิติหลักสามด้านด้วยกัน คือ การใช้ชีวิต ช่วงวัย และเพศสถานะ ในมิติของการใช้ชีวิต มีโครงการที่เกี่ยวข้อง คือ โครงการ “การประกอบสร้าง “คุณค่า” ของการบริโภคแนววิแกนในวาทกรรมสาธารณะภาษาไทย” ของรองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ภัคดีผาสุข และรองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพร พานโพธิ์ทอง และ “การให้ค่าความซื่อสัตย์ในสังคมไทย” ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระ ตั้งธรรมรักษ์ อาจารย์ ดร.เจนนิเฟอร์ ชวโนวานิช และคุณณัฐพล สีวลีพันธ์ ในมิติของช่วงวัย มีโครงการที่เกี่ยวข้อง คือ “การนำเสนอภาพความคลุมเครือสับสน: ความทรงจำและปฏิสัมพันธ์ทางคุณค่าในภาพยนตร์ไทยร่วมสมัย” ของอาจารย์ ดร.ชื่นสุมน ธรรมนิตยกุล โดยเป็นการเน้นศึกษาภาพแทนของตัวละครหนุ่มสาวในภาพยนตร์ร่วมสมัย “การใช้เสียงและการรับรู้เสียงคุณภาพในสถานการณ์ที่แตกต่างกันของคนไทยเจนเนอเรชันเอ็กซ์ เจเนอเรชันวาย และเจนเนอเรชันซี” ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภจิณัฐ จิตวิริยนนท์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวดี สายสุวรรณ และในมิติของเพศสถานะ มีโครงการ “การเมืองเรื่องเพศในยูทูบ: คุณค่าของผู้หญิงที่แปรผันและอำนาจของความเป็นหญิง” ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภรณ์ สิงห์เปลี่ยม

ผลการวิจัยมีความแตกต่างกันไปตามเงื่อนไขและปัจจัยแวดล้อมของโครงการต่าง ๆ แต่ในภาพรวม เราจะเห็นได้ว่าในช่วงที่ผ่านมาสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลง และคนไทยเองมีการยึดโยงคุณค่าที่แปรเปลี่ยนไปเช่นกัน ในมิติของการใช้ชีวิตนั้น โครงการ “การประกอบสร้าง “คุณค่า” ของการบริโภคแนววิแกน” นั้นแสดงให้เห็นว่า

กระแสความนิยมการบริโภคแนววีแกนที่สูงขึ้นในปัจจุบัน อาจเกี่ยวพันกับทัศนคติเกี่ยวกับความเท่าเทียมกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์และแสดงให้เห็นถึงจริยธรรมที่สูงส่งกว่าการบริโภคแนวอื่น ๆ ส่วนโครงการ “การให้ค่าความซื่อสัตย์ในสังคมไทย” แสดงให้เห็นว่าแม้ว่าคนไทยจะให้ค่าความซื่อสัตย์ในระดับสูง แต่ในบางกรณีอาจเลือกที่จะไม่ซื่อสัตย์หากกระทบความสัมพันธ์หรือการรักษาสถานะทางสังคม ในมิติของช่วงวัย จะเห็นได้ว่าช่วงวัยที่แตกต่างกันย่อมมีมุมมองที่แตกต่างกันและมีการยึดโยงคุณค่าที่ซับซ้อน กล่าวคือ โครงการของอาจารย์ ดร.ชื่นสมนแสดงให้เห็นถึงความย้อนแย้งของการยึดถือคุณค่าของคนเจนเอเรชั่นวาย ในขณะที่โครงการเรื่อง “การใช้เสียงและการรับรู้เสียงสุขภาพ” อาจนำไปสู่ข้อสรุปที่เห็นว่าคนแต่ละช่วงวัยอาจมีการใช้และการรับรู้เสียงสุขภาพที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ส่วนในมิติเพศสถานะนั้น ในโครงการ “การเมืองเรื่องเพศในยูทูบ” แสดงให้เห็นถึงคุณค่าที่สตรีที่เป็นอินฟลูเอนเซอร์ในยูทูบยึดถือ ที่ต้องยึดถือคุณลักษณะของสตรีตามขนบที่ต้องเป็นมารดาหรือภรรยาที่ดี ในขณะที่เดียวกันต้องมีความทันสมัย มีศักยภาพในการค้าขายหรือได้มาซึ่งเงินตรา และต้องแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการจับจ่ายใช้สอยสินค้าที่ดีมีราคา เป็นต้น

ในภาพรวม ผลการสังเคราะห์อาจทำให้เห็นประเด็นสำคัญ คือ ข้อแรก พฤติกรรมต่าง ๆ ที่คนในสังคมปฏิบัติและการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของการยึดโยงคุณค่าได้ ข้อสอง การยึดโยงคุณค่าขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ อาทิ ความเชื่อ เพศสถานะ และช่วงวัย และข้อสาม คุณค่าเป็นสิ่งที่แปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาและสังคมไทยในปัจจุบันคุณค่าที่เคยเชื่อกันมาอาจไม่ได้มีการยึดถือเหมือนในอดีตด้วยเหตุนี้ การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของคุณค่าอาจทำให้เราเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและการมองโลกของคนไทยได้

บทคัดย่อ

แผนงานวิจัย “คนเปลี่ยน คุณค่าแปร” เป็นโครงการวิจัยที่มุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงของวิถีการยึดถือคุณค่าของคนในสังคมไทยผ่านมิติหลัก คือ การใช้ชีวิต ช่วงวัยหรือเจนเนอเรชัน และเพศสถานะ โดยมีโครงการย่อย ดังนี้

1. การประกอบสร้าง “คุณค่า” ของการบริโภคแนววีแกนในวาทกรรมสาธารณะภาษาไทย
2. การใช้เสียงและการรับรู้เสียงสุขภาพในสถานการณ์ที่แตกต่างกันของคนไทยเจนเนอเรชันเอ็กซ์ เจเนอเรชันวาย และเจนเนอเรชันซี
3. การให้ค่าความซื่อสัตย์ในสังคมไทย
4. การนำเสนอภาพความคลุมเครือสับสน: ความทรงจำและปฏิสัมพันธ์ทางคุณค่าในภาพยนตร์ไทยร่วมสมัย
5. การเมืองเรื่องเพศในยูทูบ : คุณค่าของผู้หญิงที่แปรผันและอำนาจของความเป็นหญิง

ทั้งนี้ ในแง่ของวิถีชีวิต จะเป็นการศึกษาว่าการรับประทานอาหารโดยเฉพาะการกินอาหารแนววีแกนสะท้อนให้เห็นคุณค่าในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรและปัจเจกบุคคลใช้การบริโภคอาหารแนวดังกล่าวในการกำหนดอัตลักษณ์ตนเองอย่างไร และคนในสังคมไทยมีความเห็นที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรเกี่ยวกับความซื่อสัตย์ ในแง่ของเจนเนอเรชัน จะเป็นการศึกษาว่าการใช้เสียงและภาพยนตร์ร่วมสมัย นำเสนอการเปลี่ยนแปลงของการยึดถือคุณค่าในสังคมไทยอย่างไร และในแง่ของเพศสถานะ จะเป็นการศึกษาว่าภาพของผู้หญิงที่เป็นยูทูบเบอร์ที่มีชื่อเสียงในปัจจุบันสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของคุณค่าความเป็นผู้หญิงอย่างไร อนึ่ง ในการศึกษาทั้ง 5 โครงการย่อยจะเน้นการศึกษาในกลุ่มข้อมูลที่จำเพาะ เป็นกรณีศึกษาที่อาจไม่ได้ทำให้เห็นภาพรวมแต่ทำให้เห็นภาพที่สะท้อนการเปลี่ยนในฐานรากของสังคมไทยและอาจต่อยอดการศึกษาในภาพรวมต่อไปได้ในอนาคต

Abstract

“Shifting Values, Changing Selves: Values amidst Changes in Thai Society” is a research project aimed to analyse the change in value adhesion in Thai society through such key dimensions as lifestyle, generation, and gender. It consists of five projects:

1. The construction of the “Value” of vegan consumption in Thai public discourse
2. Polite speech production and perception in different situations of Thai speakers in generations X, Y, and Z
3. How Thai people value honesty
4. Visualising ambivalence on screen: Memory and the interplay of values in contemporary Thai cinema
5. Sexual politics in YouTube: shifting values in feminist attitude and women’s empowerment

In terms of lifestyle, this research will explore how vegan diets reflect changing social values and how individuals use them to shape their own identities. It also analyses how people in Thai society have changed their views about honesty. In terms of generation, this research will study how sound production and perception and contemporary Thai films present the change in values attachment in Thai society. In terms of gender, this research aims to explore how representations of today’s famous female YouTubers reflect changes in feminist attitudes.

Even though all five projects will focus on the study of specific data groups and may not reveal the big picture, they can provide a glimpse that helps us reflect on the fundamental changes in Thai society through the issues of value adhesion and conflict and may pave the way for a more extensive research in the future.

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทนำ	1
วิธีดำเนินการกิจกรรม	13
ผลการดำเนินงาน	20
สรุปผลการดำเนินงานพร้อมทั้งข้อเสนอแนะ	25
เอกสารอ้างอิง	27

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 ชุดคุณค่าของชวอทซ์ (Schwartz, 1994: 22)	5

สารบัญภาพ

แผนภาพที่	หน้า
1 แผนภูมิของโครงสร้างของชุดคุณค่าของชวอทซ์ (Schwartz, 1994: 24)	7
2 ภาพการสังเคราะห์เรื่องชุดคุณค่าของอิงเกิลฮาร์ดและเวลเซลในปี 2020	11

บทสังเคราะห์ : คุณค่าเปลี่ยน คนแปร

บทนำ

สังคมไทยในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมาได้เผชิญหน้ากับความผันผวนมากมาย อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมวัฒนธรรม กระแสโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบ ทำให้เกิดการปะทะสังสรรค์ของชุดคุณค่าที่แตกต่างกัน และก่อให้เกิดความขัดแย้งในมุมมองและทัศนคติของคนในสังคมไทย ค่านิยมต่างๆ ที่เคยได้รับการเชิดชู อาทิ ค่านิยมเรื่องความกตัญญู ความเคารพบนอบ หรือความเชื่อในความสูงต่ำของลำดับศักดิ์ในสังคม ถูกตั้งคำถามและคัดง้างกับค่านิยมเรื่องความเท่าเทียม การแสดงออกซึ่งตัวตน หรือความแตกต่างหลากหลายทางเพศสถานะ ซึ่งคนรุ่นใหม่ในสังคมเริ่มนิยมและยึดถือมากขึ้น ความขัดแย้งในสังคมไทยเริ่มปรากฏชัดว่าเป็น “สงครามคุณค่า” อันเกิดจากความแตกต่างของคนแต่ละรุ่นอายุที่ยึดถือในชุดคุณค่าที่แตกต่างกัน

การศึกษาเรื่องคุณค่าปรากฏขึ้นในวงวิชาการตะวันตกมาเป็นเวลาร่วมศตวรรษ สาขาวิชาเกี่ยวกับการศึกษาคุณค่าที่เรียกว่า Axiology ซึ่งเกิดจากการรวมกันของคำว่า “axios” ที่แปลว่า “ค่า” และ “logos” ที่แปลว่า “เหตุผล” มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานและเน้นศึกษาประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับคุณค่า อาทิ แนวคิดเรื่องคุณค่า การสร้างคุณค่า และการตัดสินเชิงคุณค่า¹ ในศาสตร์ดังกล่าว การนิยามคุณค่าปรากฏในหลายรูปแบบด้วยกันตามแต่วิธีพิจารณา อับราฮัม อีเดล เห็นว่าคุณค่าอาจหมายถึงความคิดของคนที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ สัมพันธ์กับความชอบหรือความขยะแย้ง บุคคล วัตถุสิ่งของ หรือแนวคิดที่ทำให้เกิดความรู้สึกดังกล่าว เป้าหมาย อุดมคติ ความสนใจหรือความเพิกเฉย สิ่งที่คนเห็นว่าถูกหรือผิด ดีหรือชั่ว สวยงามหรืออัปลักษณ์ เป็นประโยชน์หรือไร้ประโยชน์ สิ่งที่คนเห็นพ้องหรือเห็นต่าง กฎเกณฑ์เรื่องรสนิยมหรือมาตรฐานต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับคุณค่า²

ราชบัณฑิตยสถานได้นิยามความหมายของคำว่า “ค่า” หรือ “คุณค่า” ไว้ว่าเป็น “คุณสมบัติที่ได้จากการประเมินสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ความงามเป็นค่าทางศิลปะ ความดีเป็นค่าทางจริยธรรม”³ ส่วนคำว่า “ค่านิยม” นั้น ราชบัณฑิตยสถานนิยามความหมายไว้ว่าเป็น “ความเชื่อหรือหลักการที่เป็นนามธรรมซึ่งสมาชิกของสังคมหรือกลุ่มยึดถือร่วมกัน และใช้เป็นเครื่องช่วยการตัดสินใจ และช่วยกำหนดการกระทำของตน ค่านิยมยังมีส่วนสำคัญในการกำหนดมาตรฐานความประพฤติ และบรรทัดฐานทางสังคมซึ่งมีลักษณะเป็นรูปธรรมมากกว่า

¹ สุรเดช โชติอุดมพันธ์, “บทนำ”, *ถกเถียงเรื่องคุณค่า* (กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2559), หน้า 14.

² Abraham Edel, “Concepts of Values in Contemporary Philosophical Values Theory”, *Philosophy of Science* 20.3 (1953): 198-207 (p.198).

³ ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์, 2540), หน้า 104.

ค่านิยม”⁴ กล่าวได้ว่า ค่านิยมเกิดจากการให้คุณค่าของคนกลุ่มหนึ่ง ๆ ต่อแนวคิดหรือความเชื่อ จนนำไปสู่การยึดถือร่วมกันและกำหนดให้เป็นแนวทางในการประเมินและตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ

ไมเคิล เฮชเตอร์ (Michael Hechter) เห็นว่าการศึกษารื่องคุณค่ามักพบกับอุปสรรคใน 4 ด้านด้วยกัน คือ (1) คุณค่าเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นด้วยตา (2) ทฤษฎีต่าง ๆ ในปัจจุบันไม่ได้ให้แนวทางในการทำควมเข้าใจว่าคุณค่าหล่อหลอมพฤติกรรมได้อย่างไรชัดเจนมากนัก (3) การอธิบายเกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ไม่น่าเชื่อถือเนื่องจากยังไม่มีผู้ใดทราบถึงกระบวนการในการสร้างคุณค่าอย่างแท้จริง และ (4) มีปัญหาและความท้าทายในการวัดคุณค่า⁵ นอกจากนี้ สตีเวน ฮิตลิน (Steven Hitlin) และเจน แอลลิน พิลีวีน (Jane Allyn Piliavin) ยังเสนออุปสรรคเพิ่มเติมอีก 2 ข้อ คือ (5) คุณค่ามักจะถูกเทียบเคียงให้เท่ากับปรากฏการณ์ทางจิตอื่น ๆ และ (6) มีความแปรผันทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในตัวของคุณค่าเอง⁶

เพื่ออธิบายแนวคิดเรื่องคุณค่าให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ฮิตลินและพิเลียวีนได้จำแนกแจกแจงความแตกต่างระหว่างแนวคิดเรื่องคุณค่ากับแนวคิดของคำอื่น ๆ ที่มีความหมายใกล้เคียงกัน คือ ทักษะคติ (attitudes) ลักษณะนิสัย (traits) บรรทัดฐาน (norms) และความต้องการ (needs) กล่าวคือ คุณค่ามีความเป็นนามธรรมมากกว่าทักษะคติซึ่งมักเป็นการประเมินวัตถุหนึ่ง ๆ ในทางบวกหรือทางลบ ในขณะที่คุณค่ามักเน้นเรื่องอุดมคติ ทักษะคติมักเป็นการประยุกต์ใช้กับวัตถุหนึ่ง ๆ เป็นการจำเพาะ ส่วนลักษณะนิสัยมักพิจารณาเป็นแง่มุมของบุคลิกภาพที่ตายตัว ไม่แปรเปลี่ยน พฤติกรรมที่ถูกผลักดันด้วยคุณค่ามักผ่านการควบคุมและรับรู้ได้โดยเจ้าของพฤติกรรม แต่พฤติกรรมที่ถูกผลักดันด้วยลักษณะนิสัยมักควบคุมไม่ได้ กล่าวได้ว่า ผู้คนมักจะอ้างถึงคุณค่าหากต้องการจะแสวงหาความชอบธรรมให้กับพฤติกรรมของตน และใช้คุณค่าเป็นมาตรฐานในการตัดสินพฤติกรรมผู้อื่น ในทางกลับกัน ลักษณะนิสัยมักจะไม่ใช่เป็นเครื่องมือแสวงหาความชอบธรรมหรือเป็นมาตรฐานในการตัดสินพฤติกรรม เรามักพิจารณาว่ามนุษย์เป็นแหล่งรวมของคุณค่าต่าง ๆ มากกว่าเป็นแหล่งรวมของลักษณะนิสัยแบบต่าง ๆ เนื่องจากทำให้เห็นถึงความเป็นไปได้ที่ว่า การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในตัวมนุษย์ ส่วนบรรทัดฐานนั้นเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับบริบท (situation based) ในขณะที่คุณค่าเป็นสิ่งที่ก้าวข้ามบริบท (trans-situational) แม้ว่าบรรทัดฐานกับคุณค่าจะเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับกลุ่มคน (group-level phenomenon) แต่เรามักพิจารณาคุณค่าในฐานะที่เป็นสิ่งประกอบสร้างในระดับบุคคล อาจเข้าใจได้ว่าบรรทัดฐานมุ่งนำเสนอเนื้อหาของสิ่งที่ “ควรจะเป็น” ในขณะที่คุณค่ามุ่งเน้นไปที่อุดมคติทางวัฒนธรรมหรืออุดมคติส่วนบุคคลมากกว่า และมนุษย์หากประพฤติปฏิบัติตามคุณค่าที่ตนเชื่อถือจะไม่รู้สึกรว่าถูกผลักดันหรือถูกกดดันเช่นเดียวกับเมื่อเขาประพฤติปฏิบัติตามบรรทัดฐาน นอกจากคำว่าทักษะคติ ลักษณะนิสัย และบรรทัดฐานแล้ว อีกคำหนึ่งที่น่าจะมีความคล้ายคลึงกันคือคำว่าความต้องการ แต่ความต้องการมี

⁴ ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์, 2557), หน้า 215.

⁵ อ้างใน Steven Hitlin, and Jane Allyn Piliavin, “Values: Reviving a Dormant Concept”, *Annual Review of Sociology* 30 (2004): 359-393 (p. 360).

⁶ Hitlin, and Piliavin, “Values: Reviving a Dormant Concept”, p. 360.

อิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ในแงุ่มที่แตกต่างไปจากคุณค่า กล่าวคือ การนำเสนอหรือการบรรลุความต้องการต่าง ๆ ทางร่างกายหรือทางจิตใจอาจสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าต่าง ๆ ที่ยึดถือ ความต้องการทางเพศอาจสะท้อนให้เห็นหรือถูกตีความให้เกี่ยวพันกับคุณค่าเรื่องความรัก แต่ทั้งสองไม่ได้เป็นสิ่งเดียวกัน⁷

ชาลอม ซวอทซ์ (Shalom Schwartz) และวูล์ฟกัง บิลสกี (Wolfgang Bilsky) ได้ศึกษารวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับคุณค่าและได้สังเคราะห์ว่านิยามของคุณค่านั้นประกอบด้วยคุณลักษณะทั้ง 5 คือ (1) เป็นแนวความคิดหรือความเชื่อ (2) เกี่ยวกับภาวะเป้าหมาย (end states) หรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ (3) ก้าวข้ามสถานการณ์ที่จำเพาะเจาะจง (4) เป็นแนวทางในการคัดสรรหรือประเมินค่าพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ และ (5) ถูกจัดเรียงลำดับตามความสำคัญ⁸ บาร์รี โบซแมน (Barry Bozeman) เห็นว่า ในการพิจารณาเรื่องคุณค่ามีข้อสมมติฐานพื้นฐานดังนี้ (1) คุณค่านำเสนอการตัดสินวิพากษ์ในเชิงการประเมินค่า (a value expresses an evaluative judgment) (2) คุณค่ามีแง่มุมทางการรับรู้และแง่มุมทางอารมณ์ (a cognitive and an emotional aspect) กล่าวคือ คนคนหนึ่งเมื่อคิดใคร่ครวญและประเมินเกี่ยวกับบุคคล วัตถุสิ่งของ หรือแนวคิดหนึ่ง ๆ ย่อมมีข้อมูลบางอย่างเกี่ยวกับสิ่งดังกล่าวและมีปฏิกิริยาทางอารมณ์ต่อสิ่งดังกล่าวเช่นเดียวกันด้วยเหตุนี้ ปฏิกิริยาทางอารมณ์ล้วนๆ อาทิ ความโกรธ ความใคร่ ย่อมไม่เกี่ยวกับคุณค่า ในทางกลับกัน ปฏิกิริยาที่ไม่มีอารมณ์มาเกี่ยวข้องในการประเมินข้อมูลย่อมไม่เกี่ยวกับคุณค่าเช่นเดียวกัน⁹

ในการพิจารณาเรื่องการเชื่อมโยงระหว่างความขัดแย้งกับความหลากหลายของคุณค่า เจมส์ แอล. สเปตส์ (James L. Spates) เห็นว่าทิศทางของการศึกษาคุณค่าที่น่าสนใจมีด้วยกัน 2 ทิศทางสำคัญคือ (1) ทิศทางการศึกษาคุณค่าโดยเชื่อมโยงกับชนชั้นทางสังคม ที่ทำให้เห็นข้อค้นพบใหม่ๆ อาทิ การศึกษาเกี่ยวกับโลกทัศน์และมุมมองการหล่อหลอมเยาวชนในแง่ที่สัมพันธ์กับชนชั้น กล่าวคือ ในขณะที่คนในชนชั้นสูงมักจะเห็นคุณค่าของการที่ได้มีโอกาสกำหนดชีวิตของตนเอง ชนชั้นแรงงานอาจเห็นต่าง (2) ทิศทางการสำรวจคุณค่าในภาพรวมในระบบการสำรวจที่เรียกว่า “the value survey” ที่ทำให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายของชุดคุณค่าในเวลาหนึ่ง ๆ¹⁰ นักวิชาการคนหนึ่งที่ได้นำดำเนินการตามทิศทางนี้คือมิลตัน โรคิช (Milton Rokeach) ซึ่งได้ออกแบบการสำรวจคุณค่าของคนอเมริกันที่เรียกว่า Rokeach Values Survey หรือ RVS และค้นพบว่ามียุคคุณค่าสำคัญที่เขารวบรวมได้และจำแนกเป็น 2 ประเภท คือ คุณค่าปลายทาง (terminal values) และคุณค่าที่เป็นเครื่องมือ (instrumental values) ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับคุณค่าในตัวเองและคุณค่าในฐานะที่เป็นเครื่องมือที่กล่าวไว้ก่อนหน้าในบทสำรวจนี้

⁷ ดูเพิ่มเติม Hitlin, and Piliavin, “Values: Reviving a Dormant Concept”, pp. 360-361.

⁸ Shalom H. Schwartz, and Wolfgang Bilsky, “Toward a Universal Psychological Structure of Human Values”, *Journal of Personality and Social Psychology* 53.3 (1987): 550-562 (p. 551).

⁹ Barry Bozeman, *Public Values and Public Interest: Counterbalancing Economic Individualism* (Washington, DC: Georgetown University Press, 2007), p. 115.

¹⁰ James L. Spates, “The Sociology of Values”, *Annual Review of Sociology* 9 (1983): 27-49 (p. 39).

สำหรับโรคิช คุณค่าปลายทางเป็นคุณค่าที่แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ดำรงอยู่ที่พึงประสงค์ที่มนุษย์อยากบรรลุ ซึ่งสะท้อนให้เห็นมุมมองว่าเราอยากให้โลกเราเป็นอย่างไรและเป้าหมายของชีวิตเราคืออะไร โดยโรคิชเสนอว่าคุณค่าปลายทางสามารถจำแนกได้จำนวน 18 คุณค่า ดังนี้ (1) มิตรภาพที่แท้จริง (true friendship) (2) ความรักแบบมีวุฒิภาวะ (mature love) (3) การเคารพตนเอง (self-respect) (4) ความสุข (happiness) (5) ความสอดคล้องภายใน (inner harmony) (6) ความเท่าเทียม (equality) (7) เสรีภาพ (freedom) (8) ความเพลิดเพลิน (pleasure) (9) การได้รับการยอมรับทางสังคม (social recognition) (10) ความฉลาดเฉลียว (wisdom) (11) การบรรเทาทุกข์ (salvation) (12) ความมั่นคงในครอบครัว (family security) (13) ความมั่นคงของชาติ (national security) (14) ความรู้สึกว่าประสบความสำเร็จ (a sense of accomplishment) (15) โลกแห่งความงาม (a world of beauty) (16) โลกที่สงบสุข (a world at peace) (17) ชีวิตที่สะดวกสบาย (a comfortable life) และ (18) ชีวิตที่ตื่นเต้น (an exciting life)

ส่วนคุณค่าที่เป็นเครื่องมือ (instrumental values) เป็นคุณค่าที่สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ต้องการดำรงชีวิตอย่างไร มีพฤติกรรมอย่างไรและต้องการมีปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้างอย่างไร คุณค่าที่เป็นเครื่องมืออาจจำแนกได้เป็นจำนวน 18 คุณค่าเช่นเดียวกัน ดังนี้ (1) ความร่าเริงแจ่มใส (cheerfulness) (2) ความทะเยอทะยาน (ambition) (3) ความรัก (love) (4) ความสะอาด (cleanliness) (5) การควบคุมตนเอง (self-control) (6) สมรรถภาพ (capability) (7) ความกล้าหาญ (courage) (8) ความสุภาพ (politeness) (9) ความซื่อตรง (honesty) (10) จินตนาการ (imagination) (11) ความเป็นอิสระ (independence) (12) ปัญญา (intellect) (13) ความใจกว้าง (broad-mindedness) (14) ตรรกะ (logic) (15) การเชื่อฟัง (obedience) (16) ความเต็มใจช่วยเหลือ (helpfulness) (17) ความรับผิดชอบ (responsibility) และ (18) การให้อภัย (forgiveness)

แบบทดสอบของโรคิชคือการให้ผู้ที่ต้องทำแบบสำรวจต้องเลือกคุณค่าที่เหมาะสมกับตนเองมากที่สุด เพื่อที่จะเข้าใจชุดคุณค่าที่เป็นแกนหลัก (core values) ของตน ก่อนที่จะพัฒนาตนเองต่อไป นับเป็นโครงการที่ตั้งอยู่บนหลักเกณฑ์ของการเก็บข้อมูลในวงกว้างเพื่อแก้ปัญหาคาขาดหลักฐานในเชิงประจักษ์ของทฤษฎีว่าด้วยคุณค่าในยุคก่อนหน้า¹¹

นอกจากโรคิชแล้ว ชาลอม ขวอทซ์เป็นนักวิชาการอีกคนหนึ่งที่น่าสนใจศึกษาเรื่องคุณค่าและพยายามสังเคราะห์ภาพรวมของชุดคุณค่าให้เห็นเป็นโครงสร้าง ในบทความที่มีชื่อว่า “Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values?” ขวอทซ์ศึกษาโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าต่าง ๆ โดยอภิปรายถึงลักษณะของคุณค่าดังนี้ (1) คุณค่าเป็นการตอบสนองผลประโยชน์ของสังคม (2) คุณค่าสามารถเป็นแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรม โดยอาจเป็นแนวทางหรือสร้างอารมณ์ (3) คุณค่าอาจทำหน้าที่เป็นมาตรฐานในการตัดสินหรือให้ค่าความชอบธรรมกับการกระทำบางอย่าง (4) คุณค่าอาจเกิดขึ้นจากการเข้า

¹¹ ดูเพิ่มเติม Milton Rokeach, *The Nature of Human Values* (New York: The Free Press, 1973).

สังคมหรือเป็นการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคล¹² คุณค่าเป็นการตอบสนองต่อปรากฏการณ์พื้นฐานของมนุษย์ 3 ระดับด้วยกัน คือ (1) ความต้องการทางชีวภาพของสิ่งมีชีวิต (2) การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลในสังคม และ (3) ความจำเป็นในการสร้างสวัสดิภาพหรือการอยู่รอดของกลุ่มซึ่งเป็นความจำเป็นของสถาบันทางสังคม ปรากฏการณ์ทั้งสามระดับอาจเกิดและดำรงอยู่ก่อนที่มนุษย์จะบรรลุซึ่งภาวะความเป็นปัจเจกบุคคล หากแต่มนุษย์แต่ละคนในสังคมต่างต้องตอบสนองต่อปรากฏการณ์ดังกล่าวในการเผชิญหน้ากับความจำเป็นจริงรอบตัว ในการเผชิญหน้าดังกล่าว มนุษย์ต้องสร้างชุดคุณค่า ซึ่งเชื่อมโยงกับอุดมคติหรือจุดมุ่งหมายในการใช้ชีวิต และต้องรู้จักสื่อสารชุดคุณค่าดังกล่าวระหว่างกันและกัน¹³ จากปรากฏการณ์ทั้งสามระดับ ขวอพีได้จำแนกชนิดของคุณค่าทั้งหมด 10 ประเภทด้วยกัน ดังนี้

ความหมาย	คุณค่าที่เป็นตัวอย่าง	แหล่งที่มา
อำนาจ (power) : สถานะและ ความมีหน้ามีตาในสังคม การ ควบคุมหรือครอบงำผู้อื่นหรือ ทรัพยากร	พลังทางสังคม อำนาจ ความมั่งคั่ง	การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความจำเป็นในการสร้างสวัสดิ ภาพ
ความสำเร็จ (achievement) : ความสำเร็จส่วนบุคคลผ่านการ แสดงออกซึ่งความสามารถตาม มาตรฐานสังคม	ความสำเร็จ ความสามารถ ความ ทะเยอทะยาน	การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความจำเป็นในการสร้างสวัสดิ ภาพ
สุขนิยม (hedonism) : การ แสวงหาซึ่งความสุขสำราญหรือ การตอบสนองต่อความต้องการ ของผัสสะตนเอง	ความสุขสำราญ การมีความสุขใน ชีวิต	ความต้องการทางชีวภาพ
การได้รับการกระตุ้น (stimulation) : ความตื่นเต้น สิ่ง ใหม่ ความท้าทายในชีวิต	ความกล้าหาญ ชีวิตที่มีสีสัน ชีวิต ที่ตื่นเต้น	ความต้องการทางชีวภาพ
การมีทิศทางของตนเอง (self- direction) : ความคิดและการ กระทำที่เป็นอิสระ การเลือก การ สร้างสรรค์ การสำรวจ	ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เสรีภาพ ความอยากรู้อยากเห็น	ความต้องการทางชีวภาพ การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

¹² Schwartz, "Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values?", *Journal of Social Issues* 50.4 (1994): 19-45 (p. 21).

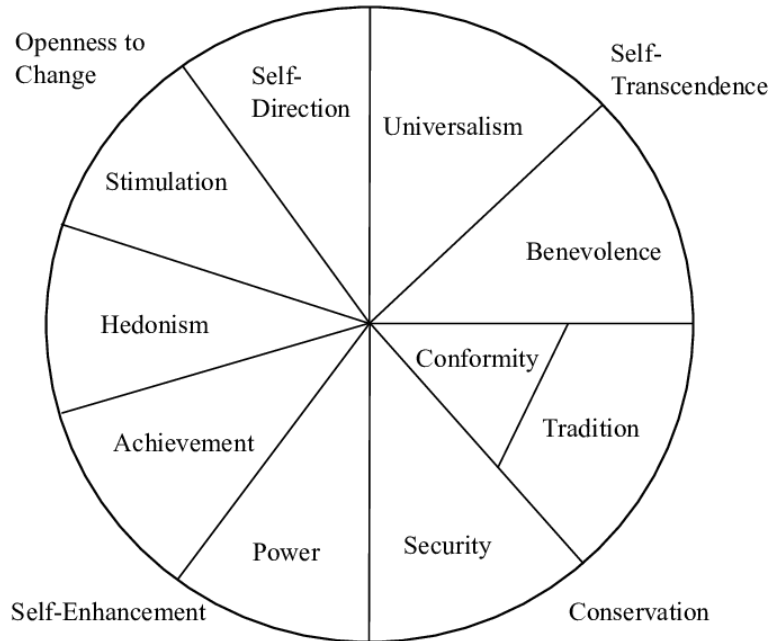
¹³ ดูเพิ่มเติม Schwartz and Bilsky, "Toward a Universal Psychological Structure of Human Values", p. 551.

ความหมาย	คุณค่าที่เป็นตัวอย่าง	แหล่งที่มา
สากลนิยม (universalism) : ความเข้าใจ การเห็นถึงคุณค่า การมีขันติ การปกป้องสวัสดิภาพของทุกคนและของธรรมชาติ	ความใจกว้าง ความยุติธรรมเชิงสังคม ความเท่าเทียม การอนุรักษ์ธรรมชาติ	ความจำเป็นในการสร้างสวัสดิภาพ ความต้องการทางชีวภาพ
ความดีงาม (benevolence) : การปกป้องซึ่งสวัสดิภาพของกลุ่มคนที่เราใกล้ชิด	การช่วยเหลือ ความจริงใจ การให้อภัย	ความต้องการทางชีวภาพ การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความจำเป็นในการสร้างสวัสดิภาพ
ขนบธรรมเนียม (tradition) : การเคารพนบถนอ การยึดมั่นและยอมรับขนบธรรมเนียมและมโนทัศน์ที่วัฒนธรรมหรือศาสนาอันเป็นจารีตได้กำหนดให้	การอ่อนน้อมถ่อมตน การยึดมั่นปฏิบัติ การยอมรับส่วนที่ตนพึงมีในชีวิต	ความจำเป็นในการสร้างสวัสดิภาพ
การไม่แตกแถว (conformity) : การยับยั้งไม่กระทำการหรือทำตามแรงผลักดันที่จะทำให้คนอื่นได้รับอันตราย ชุ้นเคือง หรือละเมิดความคาดหวังหรือบรรทัดฐานของสังคม	ความสุภาพ การเคารพเชื่อฟัง การให้เกียรติบิดามารดาและผู้อาวุโส	การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความจำเป็นในการสร้างสวัสดิภาพ
ความมั่นคง (security) : ความปลอดภัย การผสาน และเสถียรภาพของสังคม ความสัมพันธ์ และตัวตน	ความมั่นคงของชาติ ความเป็นระบบระเบียบของสังคม ความสะอาด	ความต้องการทางชีวภาพ การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความจำเป็นในการสร้างสวัสดิภาพ

ตารางที่ 2 ชุดคุณค่าของชวอทซ์¹⁴¹⁴ Schwartz, "Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values?", p. 22.

หลังจากที่ขอพหุจำแนกชุดคุณค่าแล้ว เขาได้สร้างแผนภูมิเพื่อแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของชุดคุณค่า
ดังนี้

แผนภาพที่ 1 แผนภูมิของโครงสร้างของชุดคุณค่าของขอพหุ¹⁵

จากแผนภูมิจะเห็นได้ว่าคุณค่าที่อยู่ใกล้กันจะมีความเชื่อมโยงกัน อาทิ อำนาจกับความสำเร็จ ต่างเน้นคุณค่าความสูงส่งกว่าทางสังคมและความเคารพนับถือ ความสำเร็จกับสุขนิยมต่างเน้นคุณค่าการตอบสนองต่อความต้องการของตนเองเป็นหลัก สุขนิยมกับการได้รับการกระตุ้นต่างเกี่ยวกับความปรารถนาที่ได้รับการกระตุ้นอย่างสุขสำราญ ส่วนการได้รับการกระตุ้นและการมีทิศทางของตนเองต่างเกี่ยวข้องกับความสนใจภายในเกี่ยวกับสิ่งใหม่ ๆ และความต้องการควบคุม การมีทิศทางเป็นของตนเองและสากลนิยมต่างแสดงให้เห็นถึงความต้องการพึ่งพาวิจารณ์ญาณของตนเองและความรู้สึกสบายใจที่ดำรงอยู่ท่ามกลางความหลากหลาย สากลนิยมกับความดีงามต่างเกี่ยวข้องกับการยกระดับผู้อื่นและการก้าวข้ามความต้องการของตนเอง ความดีงามกับการไม่แตกแถวต่างเรียกหาพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด ในขณะที่ความดีงามกับขนบธรรมเนียมต่างส่งเสริมการอุทิศตนเพื่อกลุ่มของตนเอง ส่วนการไม่แตกแถวกับขนบธรรมเนียมต่างเกี่ยวข้องกับการยอมให้ตัวตนอยู่ภายใต้ความคาดหวังต่าง ๆ ที่สังคมมอบให้ ส่วนขนบธรรมเนียมกับความมั่นคงต่างเน้นการรักษาไว้ซึ่งการจัดการทางสังคมที่มุ่งให้ความสำคัญกับการดำรงอยู่ของชีวิต การไม่แตกแถวกับความมั่นคงต่างเน้นย้ำการปกป้องรักษาไว้ซึ่งระบบระเบียบและความผสานกันของความสัมพันธ์ต่าง ๆ และท้ายที่สุด ความมั่นคงกับอำนาจต่างเน้นการหลีกเลี่ยงหรือก้าวข้ามความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงโดยการควบคุมกำกับความสัมพันธ์และทรัพยากรต่าง ๆ นอกจากนั้น แผนภูมิดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงชุดคุณค่าที่ตรง

¹⁵ Schwartz, "Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values?", p. 24.

ข้ามหรือขัดแย้งกัน 2 แบบ ชุดที่ตรงข้ามกันชุดแรกคือ ชุดคุณค่าที่สนับสนุนการเปิดกว้างต่อการเปลี่ยนแปลง (openness to change) กับชุดคุณค่าที่เน้นขนบธรรมเนียม (tradition) ส่วนชุดที่ตรงข้ามหรือขัดแย้งกันชุดที่สองคือ ชุดคุณค่าที่สนับสนุนการยกระดับตนเอง (self-enhancement) กับชุดคุณค่าที่สนับสนุนการก้าวข้ามตนเอง (self-transcendence) คุณูปการสำคัญของการจำแนกคุณค่าและแผนภูมิคุณค่าของชาวทซ์คือการทำให้เราเห็นภาพรวมของชุดคุณค่าและการเชื่อมโยงของชุดคุณค่าต่าง ๆ ทั้งที่ใกล้ชิดกันและตรงข้ามกัน

ในขณะที่โรตซ์มุ่งศึกษาคุณค่าเพื่อสำรวจธรรมชาติมนุษย์ โดยเฉพาะพื้นฐานทางบุคลิกภาพ และชาวทซ์มุ่งศึกษาโครงสร้างในภาพรวมของชุดคุณค่า ทิศทางการสำรวจคุณค่าในภาพรวมยังปรากฏในโครงการการสำรวจชุดคุณค่าโลก (World Values Survey หรือ WVS) ซึ่งเป็นโครงการที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจากการศึกษาชุดคุณค่าของยุโรป (European Values Study) โดยเริ่มต้นในปี 1981 และเก็บข้อมูลในชุมชนรอบโลกมากกว่า 120 ชุมชนทุกๆ 5 ปี ในเว็บไซต์ของโครงการวิจัย www.worldvaluessurvey.org ได้แจ้งวัตถุประสงค์ของโครงการคือการศึกษาค่าชุดคุณค่า ความเชื่อ และจารีตของประชาชนจากมุมมองที่ข้ามชาติ (cross-national) และข้ามเวลา (over-time) โดยเป็นการศึกษาหัวข้อที่กว้างและครอบคลุมสาขาวิชาต่าง ๆ อาทิ สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เศรษฐศาสตร์ สุขภาวะสาธารณสุข ประชากรศึกษา มานุษยวิทยา จิตวิทยาสังคม โครงการการสำรวจชุดคุณค่าโลกนั้นประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วนด้วยกัน คือ ระบบโครงสร้างพื้นฐานของการศึกษาชุดคุณค่าและแบบการสำรวจที่เป็นวิทยาศาสตร์ที่มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อศึกษาชุดคุณค่าและความเชื่อของมนุษย์ อีกส่วนหนึ่งคือ เครือข่ายนักวิทยาศาสตร์สังคม (social scientist) และนักวิจัยที่มาจากชุมชนและประเทศที่แตกต่างกันกว่า 120 กลุ่ม

บทความชิ้นสำคัญคือ “Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values” ซึ่งเขียนโดยโรนัลด์ อิงเกิลฮาร์ท (Ronald Inglehart) ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งโครงการการสำรวจชุดคุณค่าโลก และผู้วิจัยร่วมคือเวย์น อี. เบเกอร์ (Wayne E. Baker) เป็นบทสรุปของการเก็บข้อมูลแบบสำรวจจำนวน 3 ครั้งที่ยาวกว่าทศวรรษและครอบคลุมร้อยละ 75 ของประชากรโลก อิงเกิลฮาร์ทและเบเกอร์ได้เห็นถึงทิศทางสำคัญของการเปลี่ยนแปลงของชุดคุณค่าในแบบมหภาค กล่าวคือ บริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องด้วยการปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นต้นมาได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างสังคมในวงกว้างเกิดการแบ่งอาชีพหรือการงานอย่างเป็นระบบ การพัฒนาระดับการศึกษา การพัฒนารายได้ การพัฒนาในโครงสร้างทางเศรษฐศาสตร์ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม อาทิ การเปลี่ยนแปลงของบทบาทเพศสถานะ (gender roles) การเปลี่ยนแปลงของทัศนคติที่มีต่ออำนาจและแบบแผนทางเพศ อัตราการเกิดของมนุษย์ที่ลดลง การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองในภาพกว้างที่มากขึ้น และการที่ผู้คนไม่สามารถถูกชักจูงได้ง่ายขึ้นเหมือนในอดีต กลุ่มคนชั้นสูงหรือกลุ่มทหารที่กุมอำนาจรัฐอาจต้านทานการเปลี่ยนแปลงนี้ได้แต่ในระยะยาวอาจทำได้ยากขึ้นเรื่อย ๆ

นอกจากนั้น อิงเกิลฮาร์ทและเบเกอร์ยังเสนออีกว่าชีวิตในสังคมยุคหลังอุตสาหกรรมในกลุ่มชุมชนและสังคมที่มีการพัฒนาก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องมักจะให้ความสำคัญกับภาคบริการ เมื่อคนเริ่มใช้ชีวิตโดยออกห่างจากธรรมชาติและเครื่องยนต์เครื่องจักรมากขึ้น สมาชิกในสังคมใช้เวลาในการผลิตวัตถุน้อยลง โดยมอบให้เป็นบทบาทของเครื่องจักรหรือหุ่นยนต์ ในขณะที่ใช้เวลามากขึ้นในการสื่อสารและจัดการกับข้อมูล ในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ สมาชิกในสังคมเริ่มให้ความสำคัญกับการแสดงออกของตนเองในฐานะการประกอบสร้างอัตลักษณ์มากขึ้น โดยเฉพาะในสังคมที่เน้นให้ความสำคัญกับนวัตกรรมและเสรีภาพในการแสดงออกและกำหนดตัวตน¹⁶ ในกลุ่มชุมชนและสังคมที่พัฒนาไปอย่างก้าวหน้านี้ สมาชิกในสังคมมีการสังสรรค์พลีและมีการพัฒนาระบบสวัสดิการ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการยึดถือชุดคุณค่า กล่าวคือ เปลี่ยนจากการยึดโยงกับชุดคุณค่าว่าด้วยความมั่นคงทางเศรษฐกิจและทางกายภาพมาสู่การยึดโยงกับชุดคุณค่าว่าด้วยคุณภาพชีวิต¹⁷ อย่างไรก็ดี แต่ละชุมชนและสังคมในโลกย่อมมีการพัฒนาที่แตกต่างกัน ตามแต่ชุดคุณค่าพื้นฐานที่แต่ละชุมชนหรือสังคมมี อิงเกิลฮาร์ทและเบเกอร์อ้างคำกล่าวของนักวิชาการคือ แกรี จี. ฮามิลตัน (Gary G. Hamilton) ในบทความเรื่อง “Civilizations and Organization of Economies” ว่า แม้ว่าระบบทุนนิยมจะรุกรืบและกลายเป็นกระแสสากล แต่ปัจจัยการพัฒนาอารยธรรมของแต่ละชุมชนหรือสังคมยังคงแตกต่างกันหลากหลาย ตามแต่กระบวนการวิวัฒนาการของอารยธรรมที่แต่ละชุมชนหรือสังคมมีอยู่ดั้งเดิม โดยเฉพาะในโลกที่ไม่ใช่โลกตะวันตกที่จะเผชิญความแตกต่างทางอารยธรรมที่เข้มข้นมากขึ้น

ในด้านที่เกี่ยวข้องกับมิติเรื่องคุณค่า อิงเกิลฮาร์ทและเบเกอร์เห็นว่าในภูมิภาคที่มีวัฒนธรรมทันสมัย (modernization) ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดพลวัตทางด้านคุณค่า กล่าวคือ ในสังคมหรือชุมชนที่พัฒนาก้าวหน้าบนพื้นฐานชุดคุณค่าแบบตะวันตกอยู่แล้ว ย่อมเกิดการเบนเข้าหากันของชุดคุณค่า (convergence of values) อันเกี่ยวเนื่องกับแรงผลักดันทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับวัฒนธรรม เกิดการล่มสลายของชุดคุณค่าแบบจารีตและการถูกแทนที่โดยชุดคุณค่าใหม่ในทางกลับกัน ชุมชนหรือสังคมที่มีรากฐานวัฒนธรรมที่แตกต่าง อาทิ ชุมชนหรือสังคมตะวันออกย่อมเกิดการคงอยู่ของชุดคุณค่าแบบจารีต (persistence of traditional values) แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองก็ตาม การศึกษาของอิงเกิลฮาร์ทและเบเกอร์เป็นการพิจารณาข้อมูลที่ได้รับจากโครงการการสำรวจชุดคุณค่าโลกและได้สังเคราะห์ภาพออกมาใน 2 มิติใหญ่ด้วยกัน คือ (1) การแบ่งขั้วระหว่างการยึดโยงคุณค่าแบบจารีตกับการยึดโยงคุณค่าที่เป็นทางโลก-เหตุผลนิยมต่อการเผชิญหน้ากับอำนาจ และ (2) การแบ่งขั้วระหว่างชุดคุณค่าของการเอาชีวิตรอดกับชุดคุณค่าของการแสดงออกของตัวตน อิงเกิลฮาร์ทและเบเกอร์มีการนิยามชุดคุณค่าแบบจารีตค่อนข้างชัดเจน โดยเชื่อมโยงกับคุณค่าต่าง ๆ ของสังคมก่อนยุคอุตสาหกรรม อาทิ ขันติหรือความอดกลั้นที่ต่ำต่อประเด็นอ่อนไหว เช่น การทำแท้ง การหย่าร้าง หรือความ

¹⁶ Ronald Inglehart and Wayne E. Baker, “Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values”, *American Sociological Review* 65.1 (2000): 19-51 (p. 22).

¹⁷ ดูเพิ่มเติม Ronald Inglehart, *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles in Advanced Industrial Society* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1977).

รักเพศเดียวกัน การยกย่องให้ชายเป็นใหญ่และมีอำนาจตัดสินใจในมิติด้านเศรษฐกิจและการเมือง การยอมโอนอ่อนผ่อนตามต่ออำนาจปกครอง และความสำคัญของชีวิตการมีครอบครัวและบทบาทของศาสนา เป็นต้น¹⁸

อิงเกิลฮาร์ทและเบเกอร์นำเสนอชุดคำถามในการพิจารณามิติ 2 มิติใหญ่ของการแบ่งขั้ว ดังนี้ ในการแบ่งขั้วระหว่างการยึดโยงคุณค่าแบบจารีตกับการยึดโยงคุณค่าที่เป็นทางโลก-เหตุผลนิยม ชุดคุณค่าแบบจารีตจะเน้นย้ำในประเด็นต่อไปนี้ (1) พระเจ้ามีความสำคัญมากในชีวิตของผู้ตอบแบบสำรวจ (2) สำหรับเด็กแล้วสำคัญมากที่จะเรียนรู้จักการเชื่อฟังและการมีศรัทธาในศาสนา มากกว่าการเรียนรู้เรื่องอิสรภาพและการกำหนดชีวิต (3) การทำแท้งเป็นสิ่งที่หาเหตุผลมารองรับไม่ได้ (4) ผู้ตอบแบบสอบถามมีความภาคภูมิใจในความเป็นชาติของตน และ (5) ผู้ตอบแบบสอบถามชื่นชอบการเคารพบนอบต่ออำนาจ นอกจากนี้ ยังมีประเด็นรองที่สนับสนุนชุดคุณค่าแบบจารีต อาทิ ศาสนาเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามเชื่อในเรื่องสวรรค์ การอุณยฆาตเป็นสิ่งที่หาเหตุผลมารองรับไม่ได้ หน้าที่ของพ่อแม่คือการพยายามอย่างดีที่สุดเพื่อลูกแม้ว่าจะกระทบกระเทือนต่อประโยชน์สุขของตัวเองก็ตาม ผู้ตอบแบบสอบถามวางตัวเองอยู่ทางด้านขวาในสเกลการเมืองซ้าย-ขวา ปัญหาสิ่งแวดล้อมของประเทศของฉันทันสามารถแก้ไขได้โดยไม่ต้องมีข้อตกลงนานาชาติเข้ามาจัดการ หากผู้หญิงหาเงินได้มากกว่าสามี ค่อนข้างจะแน่ใจได้เลยว่าจะเกิดปัญหา และผู้ตอบแบบสอบถามค่อนข้างจะเห็นด้วยกับการที่มีทหารมาปกครองประเทศ

ส่วนในการแบ่งขั้วระหว่างชุดคุณค่าของการเอาชีวิตรอดกับชุดคุณค่าของการแสดงออกของตัวตน ชุดคุณค่าของการเอาชีวิตรอดจะเน้นย้ำในประเด็นต่อไปนี้ (1) ผู้ตอบแบบสอบถามจะให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจและกายภาพมากกว่าการแสดงออกของตัวตนและคุณภาพชีวิต (2) ผู้ตอบแบบสอบถามจะพรรณนาว่าตนเองไม่ค่อยมีความสุข (3) ผู้ตอบแบบสอบถามไม่เคยลงนามและไม่พึงลงนามในคำร้องเรียนต่าง ๆ (4) ความรักร่วมเพศเป็นสิ่งที่หาเหตุผลมารองรับไม่ได้ และ (5) คุณจะต้องระมัดระวังมากๆ หากจะต้องเชื่อใจคนรอบข้าง นอกจากนี้ ยังมีประเด็นรองที่สนับสนุนชุดคุณค่าของการเอาชีวิตรอด อาทิ ผู้ชายเป็นผู้นำทางการเมืองที่ดีกว่าผู้หญิง ผู้ตอบแบบสอบถามไม่พอใจต่อสถานการณ์ทางการเงินในครัวเรือน ผู้หญิงจะต้องมีลูกจึงจะรู้สึกว่าการบรรลุความสำเร็จ ผู้ตอบแบบสอบถามปฏิเสธไม่ยอมรับคนต่างชาติ คนรักเพศเดียวกัน และผู้ป่วยโรคเอดส์เป็นเพื่อนบ้าน ผู้ตอบแบบสอบถามไม่ได้รีไซเคิลสิ่งต่าง ๆ เพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อม ผู้ตอบแบบสอบถามค่อนข้างพอใจกับการที่รัฐเป็นเจ้าของธุรกิจและอุตสาหกรรม เด็กจำเป็นต้องเติบโตในบ้านที่มีทั้งพ่อและแม่ เพื่อที่จะเติบโตใหญ่อย่างมีความสุข ต้องรักและเคารพพ่อแม่ไม่ว่าพวกเขาจะมีพฤติกรรมอย่างไร การค้าประเวณีเป็นสิ่งที่ไม่ดี การมีผู้นำที่เข้มแข็งที่ไม่ต้องยุ่งหรือเกี่ยวข้องกับรัฐสภาหรือการเลือกตั้งจะเป็นรูปแบบการปกครองที่ดี ผู้ตอบแบบสอบถามไม่เคยร่วมและจะไม่ร่วมในการคว่ำบาตร ควรเพิ่มจำนวนธุรกิจหรืออุตสาหกรรมที่รัฐเข้าไปเป็นเจ้าของและประชาธิปไตยไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด¹⁹

¹⁸ Inglehart and Baker, Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values”, p. 23.

¹⁹ Inglehart and Baker, Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values”, p. 24.

โลกตามกระแสโครงสร้างนิยม อย่างไรก็ตาม ปฏิเสธไม่ได้ว่าโครงการดังกล่าวถือเป็นก้าวสำคัญของการศึกษาเรื่องคุณค่าในมิติสังคมศาสตร์ที่มีการใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ในการจัดการข้อมูลก่อนจะมีการสังเคราะห์อย่างเป็นระบบระเบียบ

นอกจากการศึกษาเรื่องความหลากหลายและความขัดแย้งของคุณค่าในระดับมหภาคแล้ว การศึกษาในระดับท้องถิ่นเองมีความน่าสนใจเช่นเดียวกัน ในแง่นี้ นักมานุษยวิทยา เช่น แอล. เอ็ม. แฮงส์ จูเนียร์ (L. M. Hanks, Jr.) ได้ศึกษาพื้นฐานของโครงสร้างสังคมไทยที่นำไปสู่การปลูกฝังของคุณค่าชุดต่าง ๆ แฮงส์เห็นว่าโดยพื้นฐานแล้ว สังคมไทยเป็นสังคมพุทธศาสนาจึงเชื่อในคุณค่าของลำดับชั้นของความสามารถในการสร้างประสิทธิผลของการกระทำและการหลุดพ้นจากความทุกข์ ลำดับชั้นดังกล่าวขึ้นอยู่กับแนวคิดเรื่องบุญและความดี ความเชื่อพื้นฐานดังกล่าวส่งอิทธิพลต่อการเข้ากลุ่มหรือเข้าสังคมของคนไทย ซึ่งเกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพและความเจริญของสถาปปรดาศักดิ์ แฮงส์เปรียบเทียบการเลือกจัดกลุ่มก่อนหรือการคบหาสมาคมของคนไทยกับต้นไม้ กล่าวคือ กลุ่มต่าง ๆ เปรียบได้กับใบไม้ กิ่งก้านของต้นไม้ใหญ่ ยิ่งกลุ่มใดที่อยู่ใกล้ศูนย์กลางอำนาจจะยิ่งมีความยิ่งใหญ่ เปรียบได้กับใบไม้หรือกิ่งก้านที่อยู่ใกล้ลำต้นหรือแกนกลางของต้นไม้ย่อมมีขนาดใหญ่และแข็งแรงกว่า²⁰ ลักษณะดังกล่าวทำให้คนไทยยึดถือคุณค่าในเรื่องของตำแหน่งแห่งที่ของตนในโครงสร้างมากกว่าความเป็นปัจเจกบุคคลของตน นอกจากนั้น การได้มาซึ่งตำแหน่งที่สูงกว่าจะผูกพันกับคุณค่าเรื่องบาปบุญคุณโทษ ด้วยคนส่วนหนึ่งเห็นว่าการได้เลื่อนตำแหน่งหรือมีสถานะทางสังคมที่สูงขึ้นย่อมหมายถึงผลบุญที่ได้กระทำมา แฮงส์เห็นว่าด้วยเหตุดังกล่าว คนไทยจึงมีลักษณะโอภาปราศรัย ความเป็นมิตร แต่มักไม่ค่อยพูดจาตรงไปตรงมา และการเจรจาจะขึ้นอยู่กับว่าคุณสนทนามีสถานะทางสังคมที่สูงกว่าหรือด้อยกว่า²¹ อย่างไรก็ตาม น่าสนใจว่าการศึกษาของแฮงส์ที่ตีพิมพ์ในปี 1964 อาจนำเสนอพื้นฐานทางสังคมในขณะนั้น หากแต่แตกต่างจากพื้นฐานทางสังคมปัจจุบันซึ่งได้รับอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์และเสรีนิยมจากโลกตะวันตก ทำให้ชุดคุณค่าต่าง ๆ อาทิ การเชื่อในลำดับชั้น การเข้าหาผู้ใหญ่ อาจถูกต้องคำถามอย่างมากในสังคมปัจจุบัน

นอกจากแฮงส์แล้ว แคทเธอริน บาววี (Katherine Bowie) เป็นนักวิชาการอีกคนหนึ่งที่ได้ศึกษาสังคมไทยในแง่มุมที่สัมพันธ์กับคุณค่าและความขัดแย้ง ในบทความเรื่อง “The Alchemy of Charity: Of Class and Buddhism in Northern Thailand” บาววีได้ศึกษาประเด็นเรื่องจริยศาสตร์แห่งความโอบอ้อมอารี (ethics of generosity) ในสังคมท้องถิ่นทางภาคเหนือของไทยที่คนในชุมชนนับถือพุทธศาสนา บาววีศึกษาเรื่องการทำบุญโดยเชื่อมโยงกับกรอบของชนชั้น ทำให้เห็นถึงความซับซ้อนของคุณค่าของการให้หรือการบริจาคที่ค้ำจุนกับประเด็นเรื่องชนชั้น เมื่อคนที่ร่ำรวยกว่าในสังคมอาจบริจาคเงินจำนวนมากในการสร้างวัดทำให้เศรษฐีสามารถทำบุญได้มากกว่าคนจนที่ไม่มีทรัพย์สินมากพอที่จะบริจาคในจำนวนเงินที่เท่ากันได้²²

²⁰ L. M. Hanks, Jr., “Merit and Order in the Thai Social Order”, *American Anthropologist* 64.6 (1962): 1247-1261 (p. 1250).

²¹ Hanks, Jr., “Merit and Order in the Thai Social Order”, p. 1255.

²² Katherine A. Bowie, “The Alchemy of Charity: Of Class and Buddhism in Northern Thailand”, *American Anthropologist* 100.2 (1998): 469-481 (p. 473).

นอกจากนั้น บาววียังได้ศึกษาว่าคุณค่าของการบริจาคอาจลดทอนความขัดแย้งระหว่างชนชั้นได้ในระดับหนึ่ง เมื่อสังคมอาจคาดหวังให้เศรษฐีจำเป็นต้องบริจาค²³ (Bowie, 1998: 476) บทความของบาววีทำให้เห็นว่าคุณค่าของการให้ในสังคมไทยต้องศึกษาในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทยที่มีความซับซ้อนและมีความเหลื่อมล้ำสูง

ด้วยเหตุนี้เอง การศึกษาเรื่องคุณค่าในปัจจุบันจึงต้องกระทำด้วยความระมัดระวังและอาจวิเคราะห์โดยพิจารณาบริบทหลัก 2 ประการ คือ (1) บริบทรอบทางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น (2) บริบทพัฒนาการทางเวลา โดยเฉพาะเมื่อแต่ละสังคมมีการพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันที่มีประเด็นปัญหาใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อในระดับมหภาค อาทิ ประเด็นปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม ประเด็นปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำ อันเนื่องมาจากพัฒนาการของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมหรือเสรีนิยมหรือระบบเศรษฐกิจแบบอุปถัมภ์ ที่ทำให้การกระจายทรัพยากรเป็นไปอย่างไม่เท่าถึงหรือเป็นธรรม

วิธีดำเนินการกิจกรรม

จากกรณีศึกษาเกี่ยวกับประเทศไทยของนักวิชาการ เช่น แสงส์ และบาววี แนวคิดเรื่องคุณค่าจึงไม่ได้เป็นสิ่งที่ปรากฏขึ้นอย่างเป็นเอกภาพหรือมีความเป็นเอกเทศจากบริบท นอกจากนี้ ในสังคมหนึ่ง ๆ อาจมีชุดคุณค่าที่แตกต่างหลากหลายและมีความขัดแย้งกัน ซึ่งแปรไปตามบริบทของกลุ่มคนที่ยึดถือหรือเชื่อมั่นในชุดคุณค่าต่าง ๆ ในแง่นี้ บรูโน ลาสเกอร์ (Bruno Lasker) ได้เขียนบทความเรื่อง “Conflict of Values” ซึ่งนำเสนอประเด็นเรื่องความขัดแย้งของชุดคุณค่าหรือการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์จากการสมานทานชุดคุณค่ามาสู่การสมานทานคุณค่าอีกชุดหนึ่ง ลาสเกอร์เห็นว่าปัจจัยสำคัญในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าวคือการตระหนักว่ามาตรฐานของชุดคุณค่าเกิดขึ้นมาได้อย่างไรและถูกปรับเปลี่ยนไปได้อย่างไร และเกิดอะไรขึ้นเมื่อชุดคุณค่าที่แตกต่างกันปรากฏขึ้นในสถานการณ์เดียวกันและต้องแข่งขันกันเพื่อให้ได้รับการยอมรับ ในบริบทดังกล่าว ลาสเกอร์เห็นว่าการทำความเข้าใจเรื่องบุคลิกภาพของมนุษย์เป็นสิ่งที่ไม่ได้ เนื่องจากที่ยึดโยงหรือสมานทานชุดคุณค่าใดชุดหนึ่งนั้นแปรผันตามการหล่อหลอมบุคลิกภาพในขณะนั้น โดยลาสเกอร์ขยายความเพิ่มเติมว่าบุคลิกภาพดังกล่าวเชื่อมโยงกับการเป็นสมาชิกในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งของสังคม และในความเป็นจริงเราต่างเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมหลายกลุ่มในเวลาเดียวกัน²⁴

นอกจากนั้น การให้ค่าความสำคัญกับชุดคุณค่าหนึ่ง ๆ จะแปรผันไปตามการเปลี่ยนแปลงสมาชิกในกลุ่มทางสังคมของคนคนหนึ่งและเขาอาจไม่ตระหนักว่ารู้ตลอดเวลาถึงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ลาสเกอร์เห็นว่าคุณค่าที่อยู่เบื้องหลังการตัดสินใจต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของมนุษย์เกิดจากประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลในสายสัมพันธ์ที่เขามีกับคนอื่น ๆ ในสังคม หากสายสัมพันธ์ดังกล่าวมีความเสถียร การยึดโยงกับชุดคุณค่าจะมี

²³ Bowie, *The Alchemy of Charity: Of Class and Buddhism in Northern Thailand*, p. 476.

²⁴ Bruno Lasker, “Conflict of Values”, *Social Forces* 5.3 (1927): 401-406 (p. 402).

ความเสถียรตามไปด้วย และถึงแม้ว่าจะมีความขัดแย้งระหว่างชุดคุณค่าที่แตกต่างซึ่งเกิดจากความหลากหลายในการเป็นสมาชิกกลุ่มสังคม ความขัดแย้งดังกล่าวดูเหมือนจะอยู่ในสภาวะสมดุล²⁵ อย่างไรก็ตาม ลาสเกอร์เห็นว่าสังคมร่วมสมัยในขณะนั้นมีความผันผวนเป็นอย่างมาก และการที่ปัจเจกบุคคลจะสมานานชุดคุณค่าใด ๆ ได้อย่างมีเสถียรภาพนั้นต้องมีการหล่อหลอมในช่วงวัยแรกรุ่นเพื่อที่จะทำให้อิทธิพลของการหล่อหลอมอยู่อย่างคงทนถาวร เนื่องจากปัจเจกบุคคลในวัยผู้ใหญ่จะมีอิสรภาพมากขึ้นในการเลือกเชื่อมโยงสมาชิกภาพที่แตกต่างหลากหลาย²⁶ อาจกล่าวได้ว่า ลาสเกอร์สนใจศึกษาความขัดแย้งเรื่องของชุดคุณค่าในคนคนหนึ่งและพิจารณาถึงมูลเหตุความขัดแย้งที่มาจากบุคลิกภาพและการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม

นอกจากนั้น คุณค่ายังเป็นพื้นที่ปฏิบัติการของการช่วงชิงความหมายที่บางครั้งไม่สามารถวิเคราะห์ได้อย่างผิวเผินหรือตามการแสดงออกที่ตรงไปตรงมา งานวิจัยทางมานุษยวิทยาหลายชิ้นที่เขียนในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนและความยอกย้อนของการให้คุณค่าที่ไม่สามารถตีความได้อย่างตรงไปตรงมา ตัวอย่างเช่น งานเขียนเรื่อง *Spirits of Resistance and Capitalist Discipline* ของไอวา ออง (Aihwa Ong) ที่แสดงให้เห็นว่ามีมิติเรื่องคุณค่าของการใช้ชีวิตในท้องถิ่นแบบกัมปง (kampong) ของมาเลเซีย รวมไปถึงวิถีชีวิตที่เชื่อในเรื่องผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติที่สตรีที่ทำงานในโรงงานในมาเลเซียยึดถือนั้น อาจไม่ได้ปรากฏอย่างลอยๆ หากต้องพิจารณาในฐานะเครื่องมือต่อต้านหรือต้านทานระบบทุนนิยมที่เข้ามาควบคุมวิถีชีวิตและการแสดงออกของสตรี (ดูเพิ่มเติม Ong, 2010) หรือหนังสือรวมบทความ *The Re-Enchantment of the World: Secular Magic in a Rational Age* ซึ่งมีโจชัว แลนดี (Joshua Landy) และไมเคิล เซเลอร์ (Michael Saler) เป็นบรรณาธิการ ที่ได้เสนอว่าสังคมแบบฆราวาสนิยม (secular society) ที่ยึดถือเหตุผลเป็นกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ นั้นมักจะปฏิเสธหรือกดทับคุณค่าหรือค่านิยมทางศาสนาที่มักจะเชื่อหรือนับถือในเรื่องที่เหตุผลไม่สามารถอธิบายได้ อาทิ เวทมนตร์ หรือเรื่องไสยศาสตร์ต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ชุดคุณค่าทางฆราวาสนิยมกับความเชื่อทางศาสนาไม่จำเป็นต้องเป็นขั้วของชุดคุณค่าที่อยู่ตรงกันข้ามกัน หากแต่แท้จริงแล้ว อาจมีการพึ่งพาอาศัยกันหรือเชื่อมโยงกัน ดังจะเห็นได้จากกรณีการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ที่มักจะถูกมองว่าเป็นเรื่องมหัศจรรย์ (ดูเพิ่มเติม Landy and Saler, 2009)

นอกจากการศึกษามิติความขัดแย้ง ความยอกย้อน และความหลากหลายของชุดคุณค่าแล้ว การศึกษาโดยการเชื่อมโยงระหว่างคุณค่ากับอัตลักษณ์นั้นว่ามีความน่าสนใจเช่นเดียวกันและมีการศึกษาที่อาจนำมาเชื่อมโยงได้ ประเด็นที่เชื่อมโยงอาจมีได้หลายประเด็น อาทิ อัตลักษณ์กับอารมณ์ เนื่องจากการยึดโยงชุดคุณค่าเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการรับรู้หรือตระหนักเกี่ยวกับตัวตนและอัตลักษณ์ การยึดโยงดังกล่าวอาจหมายถึงความผูกพันกับชุดคุณค่าหนึ่ง ๆ และการเกลียดชังชุดคุณค่าที่อยู่ตรงกันข้าม เมื่อการประกอบสร้างอัต

²⁵ Lasker, "Conflict of Values", p. 403.

²⁶ Lasker, "Conflict of Values", p. 404.

ลักษณะของคนคนหนึ่งผูกติดกับชุดคุณค่าหนึ่ง ๆ แล้ว จึงมีอารมณ์ทั้งที่ตระหนักรู้และไม่ตระหนักรู้เกิดขึ้น²⁷ นอกจากนี้ ประเด็นเรื่องคุณค่าอาจสัมพันธ์กับประเด็นเรื่องมูลเหตุ (motivation) ในการตัดสินใจหรือการกระทำอันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ เมื่อการยึดโยงกับชุดคุณค่าหนึ่ง ๆ อาจเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปัจเจกบุคคลเลือกกระทำหรือไม่กระทำอะไรบางอย่าง²⁸ ประเด็นอารมณ์และมูลเหตุต่างมีความสำคัญเนื่องจากนำไปสู่การตระหนักรู้เกี่ยวกับตัวตนและอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะหากเราพิจารณาว่าอัตลักษณ์เป็นกระบวนการที่ปัจเจกบุคคลค่อย ๆ ประกอบสร้าง อารมณ์ที่เกิดขึ้นหรือมูลเหตุที่ผลักดันให้เกิดการตัดสินใจ ซึ่งทั้งสองต่างเกี่ยวพันกับการสมทานชุดคุณค่า ต่างทำให้ปัจเจกบุคคลพัฒนาความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของตน และพยายามรักษาความต่อเนื่อง

ในแง่นี้ แผนงานวิจัยชุด “คุณค่าเปลี่ยน คนแปร” มุ่งศึกษาประเด็นใหญ่ๆ ที่สัมพันธ์กันเกี่ยวกับคุณค่า คือ ความแตกต่างหลากหลายของชุดคุณค่าในสังคมไทย ความขัดแย้งของชุดคุณค่าดังกล่าว และความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างอัตลักษณ์กับการยึดโยงชุดคุณค่า ในภาพรวม แผนงานวิจัยชุด “คุณค่าเปลี่ยน คนแปร” ตั้งสมมติฐานจากการทบทวนวรรณกรรมเบื้องต้นว่า การศึกษาความแตกต่างหลากหลายและความขัดแย้งของชุดคุณค่าในสังคมไทยมีความสัมพันธ์กับมิติอัตลักษณ์โดยเชื่อมโยงได้ และเนื่องจากการศึกษามิติต่างๆ ของอัตลักษณ์จะทำให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของทัศนคติต่อชีวิตและสิ่งต่าง ๆ รอบตัวของคนไทยและทำให้เข้าใจพลวัตของสังคมไทยในปัจจุบันได้ดีขึ้น ประเด็นเรื่องคุณค่าจึงนับว่ามีความสำคัญ

แผนงานวิจัย “คนเปลี่ยน คุณค่าแปร” จึงเป็นโครงการวิจัยที่มุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงของวิถีการยึดถือคุณค่าของคนในสังคมไทยผ่านมิติหลัก 3 ด้านด้วยกัน คือ (1) การใช้ชีวิต (lifestyle) (2) ช่วงวัยหรือเจเนอเรชัน (generation) และ (3) เพศสถานะ (gender) โดยมีโครงการย่อยดังนี้

1. การประกอบสร้าง “คุณค่า” ของการบริโภคแนววีแกนในวาทกรรมสาธารณะภาษาไทย
2. การใช้เสียงและการรับรู้เสียงสุภาพในสถานการณ์ที่แตกต่างกันของคนไทยเจเนอเรชันเอ็กซ์ เจเนอเรชันวาย และเจเนอเรชันซี
3. การให้ค่าความซื่อสัตย์ในสังคมไทย
4. การนำเสนอภาพความคลุมเครือสับสน: ความทรงจำและปฏิสัมพันธ์ทางคุณค่าในภาพยนตร์ไทยร่วมสมัย
5. การเมืองเรื่องเพศในยูทูบ : คุณค่าของผู้หญิงที่แปรผันและอำนาจของความเป็นหญิง

²⁷ ดูเพิ่มเติม Mark R. Leary, “The Self and Emotion”, in *Handbook of Affective Sciences*, ed. by R. J. Davidson, K. R. Scherer, and H. H. Goldsmith (New York: Oxford University Press, 2003), 773-786.

²⁸ ดูเพิ่มเติม Bas Verplanken, and Rob W. Holland, “Motivated Decision Making: Effects of Activation and Self-Centrality of Values on Choices and Behavior”, *Journal of Personality and Social Psychology* 82.3 (2002): 434-447 และ Mark R. Leary and June Price Tangney, “The Self as an Organizing Construct in the Behavioral and Social Sciences”, in *Handbook of Self and Identity*, ed. by Mark R. Leary and June Price Tangney (New York: Guilford Press, 2012), 1-18.

ทั้งนี้ ในแง่ของวิถีชีวิต จะเป็นการศึกษาว่าการรับประทานอาหารโดยเฉพาะการกินอาหารแนววีแกน สะท้อนให้เห็นคุณค่าในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรและปัจเจกบุคคลใช้การบริโภคอาหารแนวดังกล่าวในการกำหนดอัตลักษณ์ตนเองอย่างไร ในแง่ของเจนเนอเรชัน จะเป็นการศึกษาว่าการใช้เสียง แนวคิดเกี่ยวกับ ความซื่อสัตย์ และภาพยนตร์ร่วมสมัย นำเสนอการเปลี่ยนแปลงของการยึดโยงคุณค่าในสังคมไทยอย่างไร และ ในแง่ของเพศสถานะ จะเป็นการศึกษาว่าภาพของผู้หญิงที่เป็นยูทูปเบอร์ที่มีชื่อเสียงในปัจจุบันสะท้อนให้เห็น ถึงการเปลี่ยนแปลงของคุณค่าความเป็นผู้หญิงอย่างไร อนึ่ง ในการศึกษาทั้ง 5 โครงการย่อยจะเน้นการศึกษา ในกลุ่มข้อมูลที่จำเพาะ เป็นกรณีศึกษาที่อาจไม่ได้ทำให้เห็นภาพรวมแต่ทำให้เห็นภาพที่สะท้อนการเปลี่ยนใน ฐานรากของสังคมไทยและอาจต่อยอดการศึกษาในภาพรวมต่อไปได้ในอนาคต วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ในภาพรวมจะมีด้วยกัน 2 ข้อ คือ

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่ากับคนในสังคมไทยร่วมสมัย และวิเคราะห์เชื่อมโยง ความสัมพันธ์ดังกล่าวกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย
2. เพื่อวิเคราะห์การยึดโยงคุณค่าที่อาจแปรเปลี่ยนไปตามมิติทางอัตลักษณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะมิติทั้ง สามด้าน คือ เพศสถานะ ช่วงวัย และวิถีการใช้ชีวิต

โครงการวิจัยย่อยต่าง ๆ จะเป็นการศึกษาคุณค่าที่คนในสังคมไทยร่วมสมัยยึดถือในแง่มุมต่าง ๆ โดย มุ่งเน้นไปที่ตัวท่อนเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมร่วมสมัย อาทิ ภาพยนตร์ วากรรมสารานุกรม หรือสื่อ สมัยใหม่ที่เผยแพร่ทางออนไลน์ นอกจากนี้ ยังมีการเก็บข้อมูลจากกลุ่มคนต่างเจนเนอเรชันในสังคมไทยผ่าน การตอบแบบสอบถาม และการทดลอง เพื่อให้เห็นภาพรวมของการยึดถือคุณค่าต่าง ๆ ในปัจจุบัน

ในโครงการย่อยหลายโครงการ อาทิ โครงการ “การนำเสนอภาพความคลุมเครือสับสน: ความทรงจำ และปฏิสัมพันธ์ทางคุณค่าในภาพยนตร์ไทยร่วมสมัย” “การประกอบสร้าง “คุณค่า” ของการบริโภคแนววีแกน ในวาทกรรมสารานุกรมของไทย” และ “การเมืองเรื่องเพศในยูทูป : คุณค่าของผู้หญิงที่แปรผันและอำนาจของ ความเป็นหญิง” จะมีการใช้ทฤษฎีสำคัญซึ่งมักมีการประยุกต์ใช้ในงานวิจัยสาขาวัฒนธรรมศึกษา (cultural studies) ที่พิจารณาว่าวิถีชีวิตประจำวัน อาทิ การรับประทานอาหาร การแต่งกาย การพูด รวมไปถึงงาน สร้างสรรค์ต่าง ๆ ของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรม ภาพยนตร์ สื่อร่วมสมัย ต่างเป็นวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่ การศึกษา และไม่ควรมีการแบ่งแยกเป็นวัฒนธรรมชั้นสูงหรือชั้นล่างเนื่องจากการใช้วัฒนธรรมเป็น เครื่องมือในการเหยียดคนที่มาจากชนชั้นที่แตกต่าง นอกจากนี้ วัฒนธรรมศึกษายังเน้นการศึกษาในประเด็น เรื่องภาพแทนและอำนาจ โดยพิจารณาว่าวัฒนธรรมเป็นพื้นที่แห่งการนิยามตนเองและเป็นพื้นที่แห่งการต่อสู้ กันระหว่างบุคคลที่มีชนชั้น เพศสถานะ หรือชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน วัฒนธรรมศึกษาพิจารณาว่าปฏิบัติการทาง วัฒนธรรมต่างประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ คือ ผู้ผลิตสื่อ (media producers) ซึ่งหมายถึงบุคคล สถาบัน ภาระเบียบ รวมไปถึงกระบวนการที่มีบทบาทต่อการสร้างตัวบท ตัวบท (texts) ซึ่งหมายถึงรูปแบบการสื่อสาร ผ่านภาษา เสียง กลิ่น หรือภาพ และผู้เสพหรือผู้ชม (audiences) ซึ่งหมายถึงผู้บริโภคสื่อทั้งในระดับของการ

สร้างและรับสาร ผู้เสพไม่ได้เป็นเพียงผู้ที่รับสารแต่เป็นผู้ที่สร้างความหมาย²⁹ ในแง่นี้ การศึกษาเรื่องคุณค่าจึงเป็นการศึกษาผ่านตัวบท ซึ่งในโครงการวิจัยนี้หมายรวมถึงโฆษณา ตัวบทภาพยนตร์ คลิปวิดีโอที่นำเสนอผ่านสื่อออนไลน์ เช่น ยูทูบ โดยมีตัวแปรสำคัญคือผู้ผลิตสื่อซึ่งอาจเป็นผู้กำกับ บริษัทที่ว่าจ้าง บุคคลสำคัญที่จัดทำคลิปวิดีโอ ส่วนผู้เสพนั้นเป็นสาธารณชนที่สามารถเข้าถึงสื่อต่าง ๆ ได้ และอาจมีการตีความความหมายทั้งที่ตรงกับเจตจำนงของผู้ผลิตสื่อหรือในแง่มุมมองของการวิพากษ์วิจารณ์

ในสาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา อัตลักษณ์ถือเป็นประเด็นสำคัญเนื่องจากสัมพันธ์กับวิถีทางที่ปัจเจกบุคคลนิยามตนเองหรือที่สังคมกำหนด อัตลักษณ์เป็นวิถีทางการกำหนดตัวตนของคนในสังคมโดยใช้ความเหมือนหรือแตกต่างจากคนอื่น รวมไปถึงกระบวนการทางสังคมที่คนเลือกที่จะแสดงลักษณะที่บ่งบอกความหมายของตัวตนในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคลหรือในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม การถกเถียงเรื่องอัตลักษณ์มักเกี่ยวพันกับคำถามที่ว่าอัตลักษณ์มีสารัตถะในตนเองหรือเป็นสิ่งที่วัฒนธรรมประกอบสร้างขึ้น การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์มักจะเกี่ยวข้องกับการศึกษาประเด็นอื่น ๆ อาทิ ชาติพันธุ์ ศาสนา เพศสถานะ หรือช่วงวัย เนื่องจากเป็นปัจจัยที่ปัจเจกบุคคลยึดโยงในการกำหนดอัตลักษณ์ของตนขึ้น การศึกษาเรื่องคุณค่าจึงเกี่ยวพันกับอัตลักษณ์เนื่องจากการยึดโยงหรือปฏิเสธคุณค่ามักเกี่ยวเนื่องกับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของคนหรือกลุ่มชนหนึ่ง ๆ

เครื่องมือทางวัฒนธรรมศึกษามักตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพิจารณาว่าวัฒนธรรม รวมถึงอัตลักษณ์เป็นสิ่งประกอบสร้างผ่านคุณค่าหรือนิยาม ไม่ได้เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่กับธรรมชาติตั้งแต่แรก หากแต่ปรากฏผ่านการตีความหรือให้ความหมาย ด้วยเหตุนี้ วัฒนธรรมจึงอาจไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่ได้รับการนิยามว่าพึงประสงค์และควรปฏิบัติตาม หากแต่อาจเป็นเครื่องมือที่ผู้ที่มีอำนาจในสังคมใช้ควบคุมหรือกำกับสาธารณชนให้พิจารณาปฏิบัติในทิศทางหนึ่ง ๆ ในกรอบดังกล่าว คุณค่าจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมากในการศึกษาวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ เนื่องจากคุณค่าเป็นสิ่งที่กำหนดหรือนิยามว่าสิ่งใดพึงกระทำและสิ่งใดไม่พึงกระทำ นอกจากนั้น เราไม่อาจศึกษาคุณค่าโดยตรง หากต้องศึกษาผ่านปฏิบัติการทางวัฒนธรรม (cultural practices) ซึ่งหมายรวมถึงตัวบทและการนำเสนอตัวบทต่าง ๆ จากผู้สร้างไปยังผู้รับผ่านสื่อต่าง ๆ

ในแง่นี้ นักวิจัยในโครงการจึงใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ทางวัฒนธรรมศึกษาและศาสตร์อื่น ๆ ดังนี้ (1) แนวคิดเรื่องภาพตัวแทน (representation) นำเสนอโดยสจิวต์ ฮอลล์ (Stuart Hall) ซึ่งได้จำแนกแนวทางการศึกษาวัฒนธรรมออกเป็น 3 แนวด้วยกัน คือ (1) แนวทางการศึกษาแบบสะท้อน (reflective approach) ที่พิจารณาว่าวัฒนธรรมเป็นภาพสะท้อน ความหมายปรากฏอยู่ในวัตถุ บุคคล หรือเหตุการณ์ในโลกแห่งความเป็นจริง และภาษาทำหน้าที่เหมือนกระจกที่สะท้อนความหมายที่แท้จริงที่ปรากฏและดำรงอยู่ในโลก (2) แนวทางการศึกษาแบบเจตจำนง (intentional approach) ที่พิจารณาว่าผู้พูดหรือผู้เขียนที่นำเสนอความหมายผ่านภาษา คำต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่มีความหมายตามที่ถูกสร้างสารปรารถนา และ (3)

²⁹ Jeff Lewis, *Cultural Studies: The Basics*, 2nd ed (Los Angeles: Sage, 2008), p. 5.

แนวทางการศึกษาแบบประกอบสร้าง (constructionist approach) ซึ่งเป็นแนวทางที่พิจารณาว่าวัตถุในโลกแห่งความเป็นจริงหรือผู้นำเสนอภาษาไม่สามารถกำหนดความหมายได้ทั้งหมด เนื่องจากภาษามีมิติทางสังคม สิ่งประกอบสร้างผ่านภาษาจึงเป็นภาพแทนหรือภาพตัวแทน (representation) ที่เกิดขึ้นในกระบวนการและปฏิบัติการทางสัญญะ³⁰ ในแง่นี้ ภาพยนตร์หรือคลิปลิขิตที่นักวิจัยเลือกใช้อาจพิจารณาว่าเป็นภาพแทนการนำเสนอชุดคุณค่าที่ถูกประกอบสร้างผ่านสัญญะได้

(2) ทฤษฎีวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) เป็นอีกทฤษฎีหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาวัฒนธรรมในฐานะสิ่งประกอบสร้าง วาทกรรม (discourse) เป็นแนวคิดที่ปรากฏในสาขาวิชาต่าง ๆ อาทิ ภาษาศาสตร์ วรรณกรรมศึกษา และวัฒนธรรมศึกษา นักภาษาศาสตร์ เช่น นอร์มัน แฟร์คลัฟ (Norman Fairclough) ใช้คำว่าวาทกรรมเพื่อเน้นย้ำความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับทฤษฎีทางสังคม³¹ และเน้นย้ำการศึกษาวาทกรรมในฐานะภาษาที่มีบริบททางสังคม อาทิ ผู้พูดและบริบทแวดล้อมของการพูด ซึ่งต่างมีส่วนสำคัญต่อการตีความความหมาย ในแง่นี้ แฟร์คลัฟได้ศึกษาทฤษฎีทางสังคมและพิจารณาถึงบริบทของการใช้คำว่าวาทกรรมจากมุมมองของนักทฤษฎีทางสังคม เช่น มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ซึ่งให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องภาษากับอำนาจ มาร์ก กิบสัน (Mark Gibson) เห็นว่าฟูโกต์ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจไว้ 5 ด้านด้วยกัน คือ (1) อำนาจไม่ได้เป็นสิ่งที่จับต้องได้เป็นรูปธรรม หากแต่เป็นความสัมพันธ์ ฟูโกต์มักใช้คำว่า “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ” (power relationships) มากกว่าเพียงคำว่าอำนาจลอยๆ ทั้งนี้เนื่องจากอำนาจต้องปรากฏในปฏิบัติการที่คนหนึ่งหรือกลุ่มคนหนึ่ง ๆ กระทำต่อคนอื่น ๆ หรือกลุ่มคนอื่น ๆ เสมอ (2) ฟูโกต์สนใจศึกษาอำนาจในฐานะที่เป็น “กลไก” (mechanisms) หรือเทคนิค ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างการศึกษาเรื่องสรรพทัศน์ (panopticon) ซึ่งเป็นการออกแบบเรือนจำที่มีหอคอยของผู้คุมอยู่ตรงกลาง คอยจ้องมองห้องขังที่สร้างอยู่ล้อมรอบ (3) ฟูโกต์สนใจศึกษาอำนาจในระดับย่อยหรือระดับ “โมเลกุล” ที่ปัจเจกบุคคลยึดปฏิบัติหรือควบคุมตนเอง โดยที่อำนาจไม่จำเป็นต้องถูกส่งผ่านจากรัฐมาสู่ปัจเจกบุคคลอย่างเป็นรูปธรรมอีกต่อไป (4) ไม่มีรูปแบบของอำนาจเพียงแค่รูปแบบเดียว หากแต่ระบบควบคุม กำกับ หรือจัดสรรอำนาจมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย อาทิ จากเดิมที่อาจเป็นกฎหมายที่กำหนดยุทธศาสตร์ มาเป็นระบบตุลาการที่ให้ศาลมีอำนาจในการมอบโทษและการใช้เรือนจำหรือคุกเป็นเครื่องมือในการหล่อหลอมหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลในสังคม และ (5) ฟูโกต์มักเชื่อมโยงแนวคิดเรื่องอำนาจกับประเด็นต่าง ๆ อาทิ ความรู้³² การเชื่อมโยงแนวคิดดังกล่าวอาจเป็นจุดเชื่อมโยงที่ทำให้เห็นว่าการศึกษาวาทกรรมอาจทำให้เห็นถึงบริบททางสังคมและอำนาจที่ถูกส่งผ่านสารในภาษาเพื่อควบคุมกำกับพฤติกรรมของคนในสังคม ในแง่นี้ การศึกษาเรื่องคุณค่าจึงหลีกเลี่ยงประเด็นเรื่องอำนาจไม่ได้ เนื่องจากคุณค่ามักถูกส่งผ่านวาทกรรมพร้อมกับมิติ

³⁰ ดูเพิ่มเติม Stuart Hall, ‘The Work of Representation’, in *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, ed. by Stuart Hall (London: Sage, 1997), pp. 24-26.

³¹ Norman Fairclough, *Discourse and Social Change* (Cambridge: Polity Press, 1992), pp. 3-4.

³² Mark Gibson, *Culture and Power: A History of Cultural Studies* (Oxford: Berg, 2007), pp. 23-26.

การวิพากษ์ อาทิ เชื่อเชิญให้ยึดถือคุณค่าหรือให้ปฏิเสธคุณค่า การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์จึงแสดงให้เห็นถึงการส่งต่อคุณค่าหรือการวิพากษ์คุณค่าผ่านการใช้ภาษา

(3) แนวคิดหรือทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดอัตลักษณ์ อาทิ ทฤษฎีเพศสถานะ (gender theory) ที่พิจารณาว่าเพศสถานะเป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคมและมีความเลื่อนไหล ในกรอบทฤษฎีดังกล่าวความเป็นหญิง (femininity) หรือความเป็นชาย (masculinity) อาจเป็นเพียงแค่มายาภาพที่สังคมกำหนดเพื่อสร้างภาพเหมารวมแก่คนในสังคม เพื่อให้ง่ายต่อการจำแนกและควบคุมกำกับ ทำให้เพศสถานะที่แตกต่างอื่น ๆ ถูกกดทับ ไม่สามารถแสดงออกได้ นอกจากนั้น แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องช่วงวัยหรือเจนเนอเรชันมีความสำคัญเช่นกัน โดยเฉพาะในการจำแนกคนแต่ละช่วงวัยออกมาเพื่อให้เห็นความแตกต่างของลักษณะนิสัยหรือทัศนคติของคนแต่ละยุค ในกรอบการศึกษานี้ โครงการหลายโครงการได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเพศสถานะและช่วงวัยเพื่อแสดงให้เห็นชุดคุณค่าที่คนแต่ละช่วงวัยหรือเพศสถานะได้ยึดโยง

(4) ทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ อาทิ แนวคิดเรื่องการแปรของภาษา (language variation) ทั้งในเชิงการผลิตเสียงพูด (speech production) และการรับรู้เสียงพูด (speech perception) รวมไปถึงการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีทางภาษาศาสตร์กับทฤษฎีทางเพศสถานะหรือแนวคิดเรื่องช่วงวัย เพื่อแสดงให้เห็นว่าช่วงวัยหรือเพศสถานะที่แตกต่างกันส่งผลต่อการแปรของภาษาอย่างไร เป็นต้น

ทั้งนี้ สำหรับการสังเคราะห์ในภาพรวม จะต้องมีการอภิปรายและประยุกต์ใช้ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาคุณค่า (axiology) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของโครงการวิจัยแต่ละเรื่องที่เน้นเรื่องการนิยามและการยึดโยงคุณค่า ความขัดแย้งของชุดคุณค่าที่แตกต่างกัน รวมไปถึงพัฒนาการของการศึกษาเรื่องคุณค่า อาทิ World Values Survey และการศึกษาเชื่อมโยงเรื่องคุณค่ากับประเด็นต่าง ๆ อาทิ เพศสถานะ ช่วงวัย หรือมิติทางเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น การศึกษาศาสตร์แห่งคุณค่านี้อาจมีวิธีวิทยาในการศึกษาโดยอาศัยแบบสอบถามโดยมีการตั้งมาตรวัดเกี่ยวกับชุดคุณค่าหนึ่ง ๆ ก่อน อาทิ ในโครงการ “การประมาณการคุณค่าของความซื่อสัตย์และพฤติกรรมความซื่อสัตย์ของสังคมไทย” จะมีการตั้งมาตรวัดเกี่ยวกับคุณค่าความซื่อสัตย์ โดยแยกออกเป็นความซื่อสัตย์ในฐานะคุณค่า ความซื่อสัตย์ในฐานะอุปนิสัย และความซื่อสัตย์ในบริบทของไทย เป็นต้น ก่อนที่จะออกแบบแบบสอบถามเพื่อได้มาซึ่งข้อมูลตามมาตรวัดดังกล่าว

แนวคิดและวิธีวิทยาที่นำมาใช้ โดยเฉพาะในโครงการวิจัยเชิงคุณภาพ จะมีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเรื่องภาพตัวแทน วาทกรรมเชิงวิเคราะห์ และอัตลักษณ์ แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการพิจารณาความจริงรอบตัว จากที่พิจารณาว่าปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สะท้อนความเป็นจริงมาสู่การพิจารณาปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมในฐานะ “ภาพตัวแทน” ที่ซ่อนไว้ซึ่งเจตคติ ทัศนคติ หรือโลกทัศน์ อัตลักษณ์เองจากที่เคยได้พิจารณาว่าเป็นตัวตนที่แท้จริงของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคน กลายเป็นสิ่งที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนหยิบฉวยมาใช้เพื่อสร้างความแตกต่างระหว่างตนเองกับคนรอบข้าง

ด้วยเหตุนี้เอง ความเชื่อมโยงและสอดคล้องของวิธีวิทยาทำให้นักวิจัยในโครงการย่อยแต่ละโครงการต้อง “อ่านระหว่างบรรทัด” เพื่อที่จะเข้าใจความหมายที่ซ่อนอยู่ภายใต้ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม

นอกจากการอ่านระหว่างบรรทัดแล้ว การออกแบบวิธีวิทยาการวิจัยของโครงการวิจัยย่อยส่วนหนึ่งจึงเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างละเอียด อาทิ ด้วบทภาพยนตร์ ด้วบทโฆษณา หรือด้วบทวิดิทัศน์ในสื่อออนไลน์ เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นการนำเสนอหรือการยึดโยงคุณค่า รวมไปถึงการวิพากษ์คุณค่าชุดอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็โดยทางตรงหรือทางอ้อม โดยผ่านเครื่องมือการวิเคราะห์ทางวัฒนธรรมศึกษา ซึ่งพยายามค้นหาความหมายที่ซ่อนเร้นในประเด็นที่เชื่อมโยงกับคุณค่า ซึ่งหลายครั้งไม่ได้นำเสนอโดยตรง นอกจากนี้โครงการย่อยที่เน้นการวิจัยเชิงคุณภาพและการอ่านด้วบทอย่างละเอียดแล้ว ในโครงการนี้ มีโครงการย่อย 2 โครงการที่ใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณเข้ามาประกอบ คือ โครงการ “การใช้เสียงและการรับรู้เสียงสุภาพในสถานการณ์ที่แตกต่างกันของคนไทยเจนอเรชันเอ็กซ์ เจนอเรชันวาย และเจนอเรชันซี” และโครงการ “การประมาณการคุณค่าของความซื่อสัตย์และพฤติกรรมความซื่อสัตย์ของสังคมไทย” ซึ่งจะมีการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามหรือการตอบแบบสอบถามในการทดลอง แต่ต่างใช้การวิจัยเชิงปริมาณเพื่อทดสอบสมมติฐานว่าตัวแปร เช่น ช่วงวัย ส่งผลต่อการยึดโยงคุณค่าที่แตกต่างกันอย่างไร

แม้จะมีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีที่แตกต่างกันในการศึกษาวิจัยของนักวิจัยแต่ละโครงการ แต่ในภาพรวมโครงการต่าง ๆ เสนอว่าคุณค่าเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและการยึดโยงคุณค่าอาจแปรเปลี่ยนไปตามมิติทางอัตลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นเพศสถานะ ช่วงวัย หรือวิถีการบริโภค และการศึกษาด้วบทที่แตกต่างกัน อาทิ ภาพยนตร์ นิตยสาร หรือสื่อสมัยใหม่ ต่างแสดงให้เห็นพลวัตของการยึดถือคุณค่าที่แตกต่างกันดังกล่าว

ผลการดำเนินงาน

โครงการย่อยแต่ละโครงการมีผลการดำเนินงานดังนี้

โครงการ “การประกอบสร้าง “คุณค่า” ของการบริโภคแนววีแกนในวาทกรรมสาธารณะภาษาไทย” รศ.ดร.ศิริพร ภัคดีผาสุข และ รศ.ดร.ณัฐพร พานโพธิ์ทอง ได้ข้อสรุปว่าการบริโภคแนววีแกนเป็นมากกว่าการบริโภค หากแต่เป็นวิถีการใช้ชีวิตที่สะท้อนการยึดโยงคุณค่าและการแสดงออกซึ่งจริยธรรมที่สูงส่งกว่าการบริโภคแบบอื่นๆ ในแง่นี้ ผู้วิจัยนำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องสี่ประเด็นคือ (1) การบริโภคแนววีแกนเป็นการบริโภคที่มีคุณค่าเชิงจริยธรรม เป็น “ความสูงส่งทางจริยธรรม” (2) การบริโภคแนววีแกนคือทางเลือกที่ดีกว่าฉลาดกว่าหรือเหนือกว่า (3) การบริโภควีแกนไม่ทำให้เสียความสุขหรือความรื่นรมย์ในการบริโภค และ (4) ผลิตภัณฑ์และธุรกิจวีแกนเป็น “ผู้ช่วย” ที่ทรงประสิทธิภาพ พิจารณาในแง่นี้ การบริโภคแนววีแกนอาจเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอัตลักษณ์ เนื่องจากเป็นการบริโภคที่จำแนกคนกลุ่มหนึ่งออกจากคนอีกกลุ่มและคุณ

ค่าที่สำคัญที่อยู่ภายใต้การบริโภคแนววิแกนคือคุณค่าของความเชื่อในเรื่องความเท่าเทียมกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์ และสัตว์พึงมีสิทธิและเสรีภาพเหมือนมนุษย์ คุณค่าดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีความเป็นอารยะอย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยยังได้พบประเด็นความย้อนแย้งในการบริโภคแนววิแกน กล่าวคือ ผู้บริโภคแนววิแกน ประณามการบริโภคเนื้อสัตว์ หากแต่ยังต้องการความอร่อยเช่นเดียวกับการบริโภคเนื้อสัตว์ วิธีการบริโภคแนววิแกนได้สร้าง “ข้อจำกัดหรือเงื่อนไข” มาควบคุมกำกับผู้บริโภค และผู้บริโภคต้องพึงเคล็ดลับต่างๆ เนื่องจากการบริโภคแนววิแกนมักมีภาพลักษณ์ที่ “น่าเบื่อ” หรือ “จำเจ” และผู้บริโภคแนววิแกนบางส่วนอยู่อย่างเป็นมิตรกับสัตว์และสิ่งแวดล้อมและขัดแย้งทางความคิดกับมนุษย์ด้วยตนเอง อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าในโครงการนี้จะเห็นการเปลี่ยนแปลงของการยึดถือคุณค่าผ่านการบริโภค โดยปรากฏการยึดโยงในชุดคุณค่าแห่งความเท่าเทียมระหว่างมนุษย์กับสัตว์มากขึ้น จนบางครั้งละเลยความสัมพันธ์กับมนุษย์ด้วยตนเอง นอกจากนี้ การยึดถือชุดคุณค่าอย่างใหม่นี้เป็นอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์ และกระแสการบริโภคแนวใหม่นี้ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการสร้าง “โอกาสทางธุรกิจ” ซึ่งเกี่ยวข้องกับแนวคิดบริโภคนิยมและทุนนิยม

โครงการ “การใช้เสียงและการรับรู้เสียงสุภาพในสถานการณ์ที่แตกต่างกันของคนไทยเจเนอเรชันเอ็กซ์ เจเนอเรชันวาย และเจเนอเรชันซี” ผศ.ดร.ศุภินัฐ จิตวิริยนนท์ และผศ.ดร.ภาวดี สายสุวรรณ ได้ข้อสรุปว่าในด้านการใช้เสียงสุภาพนั้น การทดลองโดยแบ่งผู้ทดลองตามช่วงวัยไม่พบความแตกต่างของค่าทางกลศาสตร์ที่วัดได้จากเสียงพูดตามสถานะทางสังคมที่แตกต่างกันของผู้ร่วมการสนทนา กล่าวคือ ผู้พูดทุกเจเนอเรชันใช้เสียงลักษณะเดียวกันกับผู้พูดด้วยในบริบทการสื่อสาร ไม่ว่าผู้พูดด้วยจะมีสถานะทางสังคมสูงกว่า เท่ากัน หรือต่ำกว่า ในแง่ของระดับเสียง ทั้งเจเนอเรชันซีและเจเนอเรชันวายใช้เสียงสูงกว่าเจเนอเรชันเอ็กซ์อย่างชัดเจน ส่วนการรับรู้เสียงสุภาพนั้นพบว่าการประเมินความสุภาพจากเสียงพูดของผู้ทดลองเจเนอเรชันวายและเจเนอเรชันซีมีแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกัน แต่ผู้ทดลองเจเนอเรชันเอ็กซ์จะมีมุมมองที่แตกต่างออกไป อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในภาพรวมจะเห็นได้ชัดถึงการใช้เสียงสุภาพที่คนทั้งสามเจเนอเรชันใช้กับผู้คนในระดับสถานะที่แตกต่างออกไป แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มการพิจารณาผู้คนที่เท่าเทียมกัน โดยไม่ถือว่าสถานะทางสังคมจะทำให้คนนั้นแตกต่าง คุณค่าที่นำเสนอในโครงการวิจัยนี้คือคุณค่าเรื่องความสุภาพและคุณค่าเรื่องความเท่าเทียม จะเห็นได้ชัดว่าในภาพรวมคนต่างช่วงวัยแม้ว่าจะต้องสื่อสารกับคนต่างรุ่นต่างสถานะ กลับเลือกใช้เสียงที่มีลักษณะเหมือนกันที่ถือว่ามีความสุภาพ แม้ว่าความสุภาพนั้นจะถูกนิยามให้มีระดับเสียงและความดังที่แตกต่างกันไปตามแต่ละเจเนอเรชัน

ในโครงการ “การให้ค่าความซื่อสัตย์ในสังคมไทย” คณะผู้วิจัย ได้แก่ ผศ.ดร.พีระ ตั้งธรรมรักษ์ อ.ดร.เจนนิเฟอร์ ขวโนวานิช และคุณณัฐพล สีวลีพันธ์ พบว่าในภาพรวมคนไทยให้คุณค่ากับความซื่อสัตย์ในระดับค่อนข้างสูง และหากแยกตามองค์ประกอบจะพบว่าองค์ประกอบที่มีคะแนนสูงคือ องค์ประกอบของความซื่อสัตย์ด้านการเที่ยงตรงต่อหน้าที่ และองค์ประกอบด้านการเคารพความเป็นเจ้าของ ในขณะที่องค์ประกอบที่มีคะแนนน้อยที่สุดคือ การเคารพต่อข้อเท็จจริง นอกจากนี้ ในการทดลองยังพบว่าสถานการณ์ที่จะทำให้กลุ่มตัวอย่างเลือกที่จะไม่ซื่อสัตย์คือสถานการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์หรือการรักษาสถานะ นอกจากนั้น

การทดลองยังพบว่าความแตกต่างในเชิงคุณลักษณะส่วนบุคคล สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ล้วนส่งผลต่อการให้คุณค่าความซื่อสัตย์ในสังคมไทย และปัจจัยที่ส่งผลมากที่สุดคือ ความเคร่งครัดต่อศาสนา อาจกล่าวได้ว่าโครงการ “การให้ค่าความซื่อสัตย์ในสังคมไทย” ได้เผยให้เห็นความซับซ้อนของการยึดโยงชุดคุณค่าในสังคมไทยและการตีความที่คลุมเครือระหว่างคุณค่าของ “ความซื่อสัตย์” และ “ความภักดี” รวมไปถึงความขัดแย้งระหว่างคุณค่าความซื่อสัตย์กับคุณค่าของมิตรภาพหรือครอบครัว เมื่อปัจเจกบุคคลต้องเลือกระหว่างจะพูดความจริงหรือจะถนอมน้ำใจ เป็นต้น

ส่วนโครงการ “การนำเสนอภาพความคลุมเครือสับสน: ความทรงจำและปฏิสัมพันธ์ทางคุณค่าในภาพยนตร์ไทยร่วมสมัย” นั้น ผู้วิจัยคือ อ.ดร.ชื่นสมุณ ธรรมนิศยกุล ได้ข้อสรุปอันเกี่ยวเนื่องกับประเด็นความทรงจำในภาพยนตร์ไทยร่วมสมัยทั้งหมด 4 เรื่อง คือ *ดาวคะนอง* (2559) *ขุนแผนฟ้าฟื้น* (2562) *ฮาวทูทิ้ง ... ทิ้งอย่างไรไม่ให้เหลือเธอ* (2562) และ *One for the Road วันสุดท้าย ... ก่อนบายเธอ* (2564) ซึ่งต่างเป็นภาพยนตร์ที่มีตัวละครเอกเป็นคนในเจเนอเรชันวาย ในภาพยนตร์ทั้ง 4 เรื่องจะพบว่าตัวละครในช่วงวัยดังกล่าวมักมีปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อนกับความทรงจำ ไม่ว่าจะเป็นหวนรำลึกถึง การพยายามลืม การสูญเสียความทรงจำ หรือแม้กระทั่งการพยายามผลิตซ้ำ กระบวนการดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการสร้างอัตลักษณ์ของตัวเองที่ต้องเผชิญหน้ากับอดีตและต้องก่อร่างสร้างตัวในปัจจุบัน ทั้งนี้กระบวนการจัดการกับอดีตในการสร้างปัจจุบันไม่ใช่เรื่องง่ายและแสดงให้เห็นถึงการยึดโยงคุณค่าที่ยอกร้อนและย้อนแย้ง อาทิ คุณค่าเรื่องเสรีภาพแบบปัจเจกบุคคลมักจะไปกันไม่ได้กับคุณค่าเชิงชนบ ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าเรื่องครอบครัวหรือความรับผิดชอบต่อครอบครัวที่ยังมีความสำคัญเช่นเดียวกัน การขัดแย้งกันระหว่างชุดคุณค่าปรากฏในรูปแบบของความย้อนแย้งของพฤติกรรมของคนเช่นเดียวกับที่ปรากฏในโครงการ “การให้ค่าความซื่อสัตย์ในสังคมไทย”

โครงการสุดท้ายคือ “การเมืองเรื่องเพศในยูทูบ: คุณค่าของผู้หญิงที่แปรผันและอำนาจของความเป็นหญิง” ผศ.ดร.ภรณ์ สิงห์เปลี่ยม ได้พบว่าผู้หญิงที่เป็นอินฟลูเอนเซอร์ในสื่อสมัยใหม่ เช่น ยูทูบ อาจนำเสนอภาพลักษณ์ความเป็นหญิงที่แตกต่างออกไปจากสื่อแนวชนบ เช่น โทรทัศน์ช่องหลัก แต่กระนั้นก็ตาม แม้ว่าผู้หญิงในสื่อสมัยใหม่จะมีภาพลักษณ์ที่ทันสมัยและสามารถนำเสนอวิถีชีวิตที่เจือด้วยบริโภคนิยม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการหารายได้ของผู้หญิงเองที่มีมากขึ้น แต่ผู้หญิงกลุ่มนี้ยังคงต้องรักษาภาพลักษณ์ของสตรีที่ดีตามชนบ อาทิ การเป็นภรรยาหรือการเป็นมารดาที่ดี มีความรับผิดชอบในการดูแลสมาชิกของครอบครัวตัวเองเป็นอย่างดี กล่าวได้ว่า คุณค่าของผู้หญิงยุคใหม่ที่นำเสนอผ่านสื่อสมัยใหม่เป็นจุดตัดระหว่างคุณค่าเก่าและคุณค่าใหม่ที่สังคมมีความคาดหวังให้รักษาไว้ทั้งสองชุด

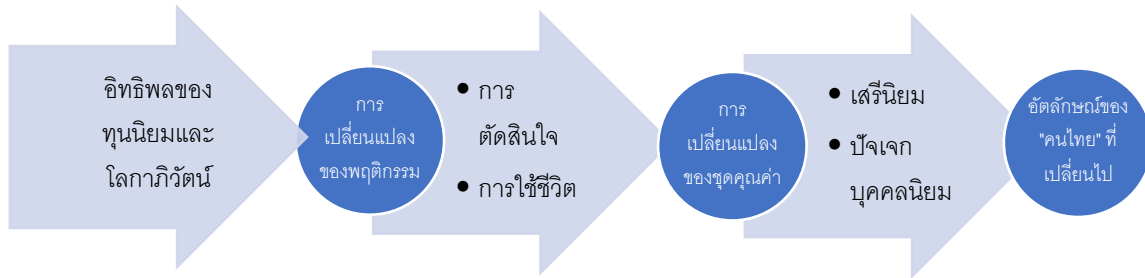
ในภาพรวม โครงการทั้ง 5 โครงการได้แสดงให้เห็นถึงมิติความหลากหลายและความขัดแย้งของชุดคุณค่าในสังคมไทยในยุคปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าเรื่องความเท่าเทียมหรือเสรีภาพในการรักษาไว้ซึ่งความเป็นปัจเจกบุคคล ที่ปรากฏคู่ขนานไปกับชุดคุณค่าเรื่องสถานภาพทางสังคมที่เป็นลำดับขั้นหรือคุณค่าความเป็นชายหรือหญิงที่ดั้งเดิม หรือคุณค่าความซื่อสัตย์สุจริตที่ปรากฏควบคู่กันกับคุณค่าของการเอาตัวรอดหรือ

การรักษาสัมพันธ์ภาพในสังคม ทั้งนี้ การปรากฏคู่ขนานของชุดคุณค่าที่แตกต่างดังกล่าวย่อมเกิดความขัดแย้งและการคัดค้านกัน ดังจะเห็นได้จากการที่พฤติกรรมของคนไทยมักมีความย้อนแย้ง ดังที่ปรากฏในภาพยนตร์หรือในสื่อสมัยใหม่ เช่น ยูทูบ ที่สตรีถูกคาดหวังให้ประสบความสำเร็จในฐานะผู้หารายได้ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องปฏิบัติหน้าที่เป็นมารดาหรือภรรยาที่ดี ไม่ขาดตกบกพร่อง หรือในกรณีของภาพยนตร์ ภาพของตัวเอกที่เป็นเจเนอเรชันวายมักปรากฏอยู่ในจุดตัดของความขัดแย้งของชุดคุณค่าของอดีตและปัจจุบัน และต้องตัดสินใจเลือกทางเดินเพื่อสร้างอนาคตของตนเอง อาทิ ตัวเอกในภาพยนตร์เรื่อง *ฮาวทูทิ้ง* ที่ยึดโยงคุณค่าของการสลัดทิ้งของที่ไม่จำเป็น แต่กลับไม่สามารถทำเช่นได้กับคนรักในอดีต เป็นต้น ความขัดแย้งของชุดคุณค่าปรากฏอย่างชัดเจนในโครงการเรื่อง “การให้ค่าความซื่อสัตย์” เช่นกัน เมื่อพบว่ากลุ่มทดลองแม้ว่าจะให้ค่าความซื่อสัตย์สูง แต่ยอมเลือกจะไม่ซื่อสัตย์เพื่อรักษาสถานะหรือสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่น แสดงให้เห็นว่าคนไทยแม้ว่าจะเชื่อในเรื่องคุณค่าความซื่อสัตย์ แต่คุณค่าเรื่องสัมพันธ์ภาพมีความสำคัญไม่แพ้กันและอาจมีค่ามากกว่าความซื่อสัตย์ในบางครั้ง

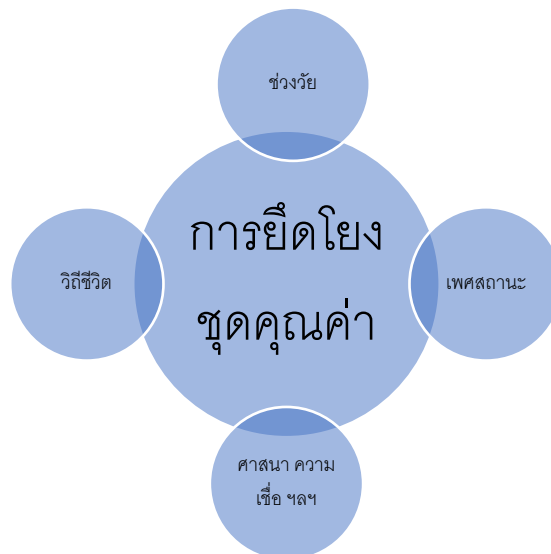
อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความขัดแย้งของชุดคุณค่าไม่ได้มีแนวโน้มที่จะสลายไปในคนเจเนอเรชันหลัง อาทิ คนเจเนอเรชันวายหรือเจเนอเรชันซี แต่ในภาพรวมคนเจเนอเรชันเอ็กซ์ เจเนอเรชันวาย และเจเนอเรชันซี จะมีแนวโน้มในการให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการมองว่าคนต่างสถานะทางสังคมมีความเท่าเทียมกัน หรือจะเป็นการมองว่ามนุษย์และสัตว์ประเภทอื่น ๆ มีความเท่าเทียมในแง่ของสิทธิและเสรีภาพในการมีชีวิตเช่นกัน ลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้จากการบริโภคแนววีแกนที่ได้รับความนิยมมากขึ้นหรือการใช้เสียงสุภาพที่คนต่างช่วงวัยมักใช้กับคนต่างสถานะทางสังคม โดยไม่ได้มองว่ามาจากสถานะที่สูงกว่าหรือต่ำกว่า

หากพิจารณาตามทฤษฎีของลาสเกอร์ อาจกล่าวได้ว่าปรากฏการณ์ความขัดแย้งของชุดคุณค่านั้น แสดงให้เห็นถึงความผันผวนของสังคมไทย เมื่อชุดคุณค่าเดิมไม่สามารถรักษาความเสถียรไว้ได้และชุดคุณค่าใหม่ที่อาจมาพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์กำลังเกิดขึ้นมาแทนที่ ชุดคุณค่าเดิมที่เน้นถึงความสัมพันธ์ตามลำดับชั้นและอำนาจที่มาจากสถานะทางสังคมอันเป็นลักษณะเด่นของสังคมไทยตามที่เฮงส์ได้เสนอไว้ อาจกำลังถูกท้าทายและแทนที่ด้วยชุดคุณค่าว่าด้วยความเท่าเทียมและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของชุดคุณค่าที่ยึดถือในโลกตะวันตก รวมไปถึงชุดคุณค่าอื่น ๆ อาทิ ความเป็นพลเมืองโลก ซึ่งต่างเป็นส่วนหนึ่งของกระแสวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอัตราเร่ง อย่างไรก็ตาม การแทนที่ดังกล่าวไม่ได้เป็นเรื่องง่ายและซับซ้อนพบของโครงการแต่ละโครงการแสดงให้เห็นถึงการพยายามทบทวน ประสานความขัดแย้ง และดำรงอยู่ในภาวะที่สับสนคลุมเครืออันเนื่องมาจากการเผชิญหน้ากันของชุดคุณค่าเดิมและชุดคุณค่าใหม่ อัตลักษณ์ของคนไทยเองจึงมีความสับสน อยู่บนทางแพร่งระหว่างชุดคุณค่าที่แตกต่างดังกล่าว อันก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ย้อนแย้งสับสน

ในภาพรวม ผลการสังเคราะห์อาจทำให้เห็นประเด็นสำคัญ ประเด็นแรกคือ พฤติกรรมต่าง ๆ ที่คนในสังคมปฏิบัติและการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของการยึดโยงคุณค่าได้ การบริโภคแนววีแกน การใช้เสียงสุภาพ หรือพฤติกรรมของบุคคลที่ปรากฏในสื่อ อาทิ ภาพยนตร์หรือยูทูบต่างแสดงให้เห็นถึงการยึดโยงชุดคุณค่า หรือแม้กระทั่งภาวะที่ต้องตัดสินใจเลือกระหว่างชุดคุณค่าได้

ประเด็นที่สองคือ การยึดโยงคุณค่าขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ ข้อสรุปของโครงการต่าง ๆ ทำให้เห็นว่าคนไทยในสังคมไทยในภาพรวมไม่จำเป็นต้องยึดโยงชุดคุณค่าเดียวกันหรือเหมือนกัน หากแต่การยึดโยงชุดคุณค่าขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ อาทิ ความเชื่อ เพศสถานะ และช่วงวัย

ในโครงการ “การเมืองเรื่องเพศในยูทูบ” หรือ “การนำเสนอภาพความคลุมเครือสับสน: ความทรงจำและปฏิสัมพันธ์ทางคุณค่าในภาพยนตร์ไทยร่วมสมัย” ทำให้เห็นว่าการศึกษาอัตลักษณ์ของผู้หญิงและการยึดโยงคุณค่านั้นอาจแตกต่างไปจากอัตลักษณ์ของผู้ชาย ทั้งนี้เนื่องจากพื้นฐานการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของทั้งสองเพศมีความแตกต่างกัน เช่นเดียวกับกับชุดคุณค่าที่นำเสนอความเป็นอุดมคติของทั้งสองเพศ ส่วนโครงการ

“การให้ค่าความซื่อสัตย์” ทำให้เราเห็นว่าผู้ที่มีความเชื่อทางศาสนาหรือนับถือศาสนาอย่างเคร่งครัดจะเป็นผู้ที่ให้ค่าความซื่อสัตย์สูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ เป็นต้น

ประเด็นสำคัญทั้งสองข้อนำไปสู่ประเด็นข้อสุดท้าย คือ คุณค่าเป็นสิ่งที่แปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาและสังคมไทยในปัจจุบันคุณค่าที่เคยเชื่อถือกันมาอาจไม่ได้มีการยึดถือเหมือนในอดีต ด้วยเหตุนี้ การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของคุณค่าอาจทำให้เราเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและการมองโลกของคนไทยได้ การบริโภควีแกนที่เป็นกระแสนิยมส่วนหนึ่งอาจแสดงให้เห็นถึงการยึดโยงคุณค่าความเท่าเทียม หรือการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของผู้หญิงที่ปรากฏในสื่อสมัยใหม่ ที่แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของภาพสตรีในอุดมคติเดิมที่ต้องเรียบร้อย “เหมือนผ้าพับไว้” เป็นภาพสตรียุคใหม่ที่มีความกระฉับกระเฉง มั่นใจและสามารถหาเลี้ยงชีพด้วยตนเอง เป็นต้น ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงของชุดคุณค่าดังกล่าวอาจพิจารณาในกรอบการเติบโตของสังคมไทยที่มีความเป็นทุนนิยมมากขึ้นและผลักดันให้กระแสบริโภคนิยมและปัจเจกนิยมทรงอิทธิพลมากขึ้นเช่นเดียวกัน

สรุปผลการดำเนินงานพร้อมทั้งข้อเสนอแนะ

เนื่องจากโครงการทั้ง 5 โครงการเป็นกรณีศึกษาที่ทำให้เข้าใจการยึดโยงคุณค่าที่แตกต่างในบริบทที่แตกต่าง และมีวิถีวิทยาที่แตกต่างกัน ผลการศึกษาของทั้ง 5 โครงการจึงเป็นข้อสรุปที่เกิดขึ้นต่างกรรมต่างวาระ บทสังเคราะห์นี้จึงมิได้มุ่งนำเสนอภาพรวมอันเป็นภูมิทัศน์การเปลี่ยนแปลงการยึดโยงคุณค่าในสังคมไทยที่ครอบคลุม หากแต่เป็นการสังเคราะห์จากกรณีศึกษาที่แตกต่างกันและอาจทำให้เข้าใจภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยที่มีลักษณะเป็นเศษเสี้ยว แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้เช่นกันว่าเศษเสี้ยวดังกล่าวได้มีข้อสรุปที่ปรากฏในทิศทางหรือแนวโน้มเดียวกันและอาจมีข้อสรุปร่วมกันได้ในระดับหนึ่ง

หากพิจารณาในภาพรวม โครงการวิจัยทั้ง 5 โครงการนำเสนอให้เห็นสภาพสังคมไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป และความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแสดงให้เห็นผ่านความหลากหลายและความขัดแย้งของชุดคุณค่าที่ปรากฏขึ้นและส่งอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการเลือกวิถีปฏิบัติของคนในสังคมไทยปัจจุบันซึ่งเงื่อนไขในการกำกับการยึดโยงชุดคุณค่า อาทิ วิธีการใช้ชีวิต ช่วงวัย หรือเพศสถานะ เป็นตัวแปรสำคัญ กล่าวได้ว่า ในภาพรวม คนในสังคมไทยได้สมานทานชุดคุณค่าใหม่ที่มาพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์มากขึ้น อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เป็นปรากฏการณ์สำคัญในโครงการวิจัยย่อยคือความสามารถของคนไทยในการต่อรอง ปรับเปลี่ยน ประนีประนอม อันเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเมื่อเผชิญหน้ากับความขัดแย้งของชุดคุณค่าที่รุนแรงและแตกต่างกัน ความอ่อนแอของพฤติกรรมอันไม่นำไปสู่การตั้งคำถามถึงความผิดปกติจึงเกิดขึ้นได้บางครั้ง

ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานวิจัยต่อไปคือการพัฒนาโครงการวิจัยที่เน้นความครอบคลุมในเชิงข้อมูลมากยิ่งขึ้น โดยอาจขยายขนาดกลุ่มวิจัยให้รวมกลุ่มผู้ทดลองในห้องถิ่นหรือต่างจังหวัด เพื่อให้เห็นภาพรวมของสังคมไทยจากมุมมองของคนต่างถิ่นมากขึ้น ซึ่งอาจเห็นการยึดโยงชุดคุณค่าหรือการจัดการกับความขัดแย้ง

ของชุดคุณค่าที่แตกต่างออกไป นอกจากนั้น การศึกษาพฤติกรรมคนไทยจากสื่ออื่น ๆ อาทิ เฟซบุ๊กหรือทวิตเตอร์ ก็อาจทำให้เข้าใจมิติเรื่องคุณค่าได้เช่นกัน เนื่องจากปริมาณของผู้ใช้สื่อสังคมดังกล่าวที่มีจำนวนมากและครอบคลุมผู้ใช้ที่หลากหลาย แต่อาจเป็นที่นิยมของคนบางช่วงวัย การศึกษาสื่อสังคมเหล่านี้ อาจทำให้เข้าใจภาพรวมของสังคมไทยได้อีกแง่มุมหนึ่งเช่นกัน

นอกจากนั้น การพัฒนาโครงการวิจัยต่อไปอาจเน้นการผสมผสานหรือบูรณาการวิธีวิทยาทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มากขึ้น โดยในโครงการหนึ่งอาจมีนักวิจัยจากทั้งสองสาขาร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล อาจทำให้ได้ข้อค้นพบที่แปลกใหม่และเป็นประโยชน์ เนื่องจากนักสังคมศาสตร์อาจมีข้อได้เปรียบในการจัดการข้อมูลเชิงสถิติหรือปริมาณ ส่วนนักมนุษยศาสตร์อาจมีข้อได้เปรียบในการจัดการข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยเฉพาะการตีความข้อมูลในเชิงปรัชญาหรือวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- Anderson, Elizabeth. *Values in Ethics and Economics*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1993.
- Bowie, Katherine A. The Alchemy of Charity: Of Class and Buddhism in Northern Thailand. *American Anthropologist* 100.2 (1998): 469-481.
- Edel, Abraham. Concept of Values in Contemporary Philosophical Value Theory. *Philosophy of Science*, 20.3 (1953): 198-207.
- Egri, Carolyn P., and David A. Ralston. Generation Cohorts and Personal Values: A Comparison of China and the United States. *Organization Science* 15.2 (2004): 210–20.
- Fairclough, Norman. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press, 1992.
- Gibson, Mark. *Culture and Power: A History of Cultural Studies*. Oxford: Berg, 2007.
- Graeber, David. *Toward an Anthropological Theory of Value: The False Coin of Our Own Dreams*. New York: Palgrave, 2001.
- Grünberg, Ludwig. *The Mystery of Values: Studies in Axiology*, ed. by Cornelia Grünberg and Laura Grünberg. Amsterdam: Rodopi, 2000.
- Hall, Stuart, ed. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage, 1997.
- Hanks, Jr. L. M. Merit and Order in the Thai Social Order. *American Anthropologist* 64.6 (1962): 1247-1261.
- Hart, Samuel L. *Treatise on Values*. New York: Philosophical Library, 1949.
- Hart, Samuel L. Axiology – Theory of Values. *Philosophy and Phenomenological Research* 32.1 (1971): 29-41.
- Hitlin, Steven. Values As the Core of Personal Identity: Drawing Links between Two Theories of Self. *Social Psychology Quarterly* 66.2 (2003): 118-137.
- Hitlin, Steven, and Jane Allyn Piliavin. Values: Reviving a Dormant Concept. *Annual Review of Sociology* 30 (2004): 359-393.
- Inglehart, Ronald, and Wayne E. Baker. Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. *American Sociological Review* 65.1 (2000): 19-51.
- Josephson-Storm, Jason Å. *The Myth of Disenchantment: Magic, Modernity, and the Birth of the Human Sciences*. Chicago and London: University of Chicago Press, 2017.

- Kluckhohn, Clyde. Values and Value Orientation in the Theory of Action. In *Toward a General Theory of Action*, ed. by Talcott Parsons, and Edward Albert Shils, pp. 388-433. New York: Harper, 1951.
- Kluckhohn, Florence. Dominant and Substitute Profiles of Cultural Orientations. *Sociological Forces* 28 (1950): 376-93.
- Kluckhohn, Florence, and Fred L. Strodtbeck. *Variations in Value Orientations*. Bloomington, IN: Row, Peterson, 1961.
- Landy, Joshua, and Michael Saler, eds. *The Re-Enchantment of the World: Secular Magic in a Rational Age*. Stanford: Stanford University Press, 2009.
- Lasker, Bruno. Conflict of Values. *Social Forces* 5.3 (1927): 401-406.
- Leary, Mark R. The Self and Emotion. In *Handbook of Affective Sciences*, ed. by R. J. Davidson, K. R. Scherer, and H. H. Goldsmith, pp. 773-786. New York: Oxford University Press, 2003.
- Leary, Mark R., and June Price Tangney. The Self as an Organizing Construct in the Behavioral and Social Sciences. In *Handbook of Self and Identity*, ed. by Mark R. Leary and June Price Tangney, pp. 1-18. New York: Guilford Press, 2012.
- Ong, Aihwa. *Flexible Citizenship: The Cultural Logic of Transnationality*. Durham and London: Duke University Press, 1999.
- Ong, Aihwa. *Spirits of Resistance and Capitalist Discipline: Factory Women in Malaysia*. 2nd ed. Albany: State University of New York, 2010.
- Parsons, Talcott, and Edward Albert Shils. Values, Motives, and Systems of Action. In *Toward a General Theory of Action*, ed. by Talcott Parsons, and Edward Albert Shils, pp. 247-275. New York: Harper, 1951.
- Parsons, Talcott. An Outline of the Social System. In *Theories of Society*, ed. by Talcott Parsons, Edward Albert Shils, Kaspar D. Naegle, and Jesse R. Pitts, pp. 30-79. New York: Free Press, 1961.
- Parsons, Talcott. *Societies*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1966.
- Rescher, N. *Introduction to Value Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1969.
- Rokeach, Milton. *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press, 1973.
- Rokeach, Milton. Change and Stability in American Value Systems, 1968-1971. *The Public Opinion Quarterly* 38.2 (1974): 222-238.
- Schwartz, Shalom H., and Wolfgang Bilsky. Toward a Universal Psychological Structure of Human Values. *Journal of Personality and Social Psychology* 53.3 (1987): 550-562.

Schwartz, Shalom H. Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values? *Journal of Social Issues* 50.4 (1994): 19-45.

Spates, James L. The Sociology of Values. *Annual Review of Sociology* 9 (1983): 27-49.

Verplanken, Bas, and Rob W. Holland. Motivated Decision Making: Effects of Activation and Self-Centrality of Values on Choices and Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology* 82.3 (2002): 434-447.

Wright, D. *The Psychology of Moral Behavior*. Harmondsworth: Penguin Books, 1971.

Wuthnow, Robert. The Sociological Study of Values. *Sociological Forum* 23.2 (2008): 333-343.

รายชื่อคณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรเดช โชติอุดมพันธ์
 คณบดีคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 เลขที่ 254 ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
 E-mail: suradech.c@chula.ac.th

คณะผู้วิจัย

1) รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ภัคดีผาสุข	E-mail: spr1141@hotmail.com
2) รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพร พานโพธิ์ทอง	E-mail: ntp1142@hotmail.com
3) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุจินัฐ จิตวิริยนนท์	E-mail: sujinat.j@chula.ac.th
4) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวดี สายสุวรรณ	E-mail: pavadee.s@chula.ac.th
5) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภรณ์ สิงห์เปลี่ยม	E-mail: poranee.s@chula.ac.th
6) อาจารย์ ดร.ชื่นสุมน ธรรมนิตยกุล	E-mail: cheunsumon.d@chula.ac.th